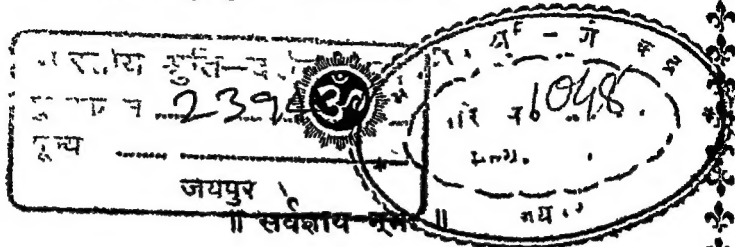

लखवानश्री कुंकुं-कलाननशास्त्रभाषा, पुष्प-२४

सर्व सामान्य प्रतिक्रिया आवश्यक

भारतीय श्रुति-दर्शन केन्द्र

जयपुर

— प्रकाशक : —

श्री हि. जैन स्वाध्याय मंदिर ट्रस्ट

सोनगढ (सौराष्ट्र)

-: અનુક્રમશિક્કા :-

વિષય

પૃષ્ઠ

વિષય

પૃષ્ઠ

નિશ્ચય અને વ્યવહાર-

સમયસંબંધ લાગેલા.

પ્રતિક્રમણની વ્યાખ્યા ૧	દાપત્ર પ્રતિક્રમણ ૩૮
પ્રતિક્રમણના ૬ વિભાગ ૧	બાર પ્રતત્ર સ્વરૂપ ૩૮
નમસ્કાર મંત્ર ૨	સંલેખના ૪૨
વંદના ૨	મિથ્યાત્વત્ર સ્વરૂપ ૪૩
સામાયિકત્ર સ્વરૂપ ૩	ચાર મંગલ ૪૪
તીર્થંકર ભાગવાનની	ક્ષમાપના [ખામણા] ૪૫
સ્તુતિત્ર સ્વરૂપ ૬	લોગસસૂત્રનો કાચોત્સર્ગ ૪૭
આત્માના છ પદનો કાચોત્સર્ગ ૭	પ્રત્યાખ્યાન ૫૦
શ્રી સદ્ગુરુ-વંદન ૧૨	નમોત્યુત્ર ૫૦
સમકિતત્ર સાચુ સ્વરૂપ ૧૨	સ્વાધ્યાયનો મહિમા ૫૨

બીજી પ્રતિક્રમણ

પૃષ્ઠ

પૃષ્ઠ

દેવ, ગુરુ ધર્મ મંગલ ૫૩	મિત્રતા મિત્રકંડ ૬૧
દિવ્યદ્રવિ નમસ્કાર ૫૩	પરમપદપ્રાપ્તિની ભાવના ૬૨
બ્રહ્મચર્ય મહિમા ૫૩	પ્રત્યાખ્યાન ૬૪
સર્વજ્ઞત્ર સ્વરૂપ ૫૪	જિનજીની વાણી-કાવ્ય ૬૪
શ્રી સમયસારજીની સ્તુતિ ૫૪	અંતિમ મંગલ ૬૬
શ્રીઆત્મસિદ્ધિશાસ્ત્રના પદો ૫૬	નિમિત્ત-ઉપાદાનના દોહા ૬૭
સામાયિક પાઠ ૫૯	ઉપાદાન-નિમિત્તનો
આવક કતવ્ય ૬૧	સંવાદ ૬૯
	દંતણમૂલો ઘમ્મો ૮૨

સૂચના

જેઓ પ્રતિક્રમણ કરતી વખતે મૂળ ગાથાઓ અથવા કવિત સમજી શકતા હોય તેઓએ તે બોલી તેનો ભાવ ધરાળર સમજવો. તેઓએ તેનો અર્થ વાચવાની જરૂર નથી.

X

X

X

જેઓ મૂળ ગાથા કે કવિત વાચીને સમજી શકતા ન હોય તેઓએ નીચે આપેલા અર્થો બોલી પ્રતિક્રમણના ભાવ ધરાળર સમજવા તેઓએ તેમનો મૂળપાઠ કે કવિત વાંચવાની જરૂર નથી.

X

X

X

જેઓને થોડા વખત હોય તેઓએ લઘુ પ્રતિક્રમણ બોલી તેનો અર્થ ધરાળર સમજવો. જેમણે સંવત્સરીને દિવસે કે ધાર્મિક તહેવારોના દિવસે બે પ્રતિક્રમણ કરવા હોય તેઓએ બે પ્રતિક્રમણ કરવાં

X

X

X

જે કોઈ આત્માથી સ્વલક્ષે આ આવશ્યક ક્રિયાને પ્રતિદિન આત્મશુદ્ધિ માટે કરશે તે જરૂર આત્મશાન્તિ પામશે.

॥ શ્રી વીતરાગાય નમઃ ॥

સર્વ સામાન્ય પ્રતિક્રમણુ આવશ્યક

પ્રતિક્રમણુના બે પ્રકાર છે: (૧) નિશ્ચય, (૨) વ્યવહાર.

નિશ્ચય પ્રતિક્રમણુની *વ્યાખ્યા :—

પૂર્વે કરેલું જે અનેક પ્રકારના વિસ્તારવાળું શુભાશુભ કર્મ તેનાથી જે આત્મા પોતાને નિવર્તાવે છે (પાછો વાળે છે), તે આત્મા પ્રતિક્રમણુ છે.

વ્યવહાર પ્રતિક્રમણુની xવ્યાખ્યા :—

પોતાના શુભાશુભ કર્મનો આત્મનિંદાપૂર્વક ત્યાગ કરવાનો ભાવ—આત્માના એવા વિશુદ્ધ પરિણામ કે જેમા અશુભ પરિણામોની નિવૃત્તિ થાય.

પ્રતિક્રમણુના નીચે પ્રમાણે છ વિભાગ છે —

(૧) સામાયિક,	(૪) પ્રતિક્રમણુ,
(૨) તીર્થ કર ભગવાનની સ્તુતિ,	(૫) કાર્યોત્સર્ગ,
(૩) વદન,	(૬) પ્રત્યાખ્યાન.

* સમયસાર ગાથા ૨૮૩

x આવક પ્રતિક્રમણુ (પ ડિત નંદલાલકૃત પ્રસ્તાવનામાયી)

(શ્રી મહાશુરદેવની વિનયપૂર્વક આજ્ઞા લઈને અથવા તેઓશ્રી ધિરાજમાન ન હોય તો ભગવાન શ્રી સીમધર પ્રભુની આજ્ઞા લઈને પ્રતિક્રિયા શરૂ કરવું.)

મ ગળાચરણ

પાઠ ૧ લો : નમસ્કાર મંત્ર

નમો અરિહતાણ નમો સિદ્ધાણં નમો આચરિયાણં;
નમો ઉવજ્જાયાણં નમો લોપ સવ્વસાહૂણં.

અર્થ — શ્રી અરિહ તોને નમસ્કાર હો, સિદ્ધોને નમસ્કાર હો, આચાર્યોને નમસ્કાર હો, ઉપાધ્યાયોને નમસ્કાર હો, અને લોકમાં રહેલા સર્વ સાધુઓને નમસ્કાર હો.

અરિહ ત સિદ્ધ આચાર્ય ને, ઉપાધ્યાય મુનિરાજ

પંચ-પદ વ્યવહારથી, નિશ્ચયે આત્મામાં જ. ૧૦૪*

પાઠ ૨ જો : વંદના (તિક્ષ્ણુત્તો)

તિક્ષ્ણુત્તો, આચાહિણુ, પચાહિણુ, વન્દામિ, નમંસામિ, શક્કારેમિ, મમ્માણેમિ, કલ્લાણુ, મંગલ, દેવયં, ચેદ્યં, પંજ્જુવાસામિ.

અર્થ:—પચ પરમેશ્વરીને જે હાથ જોડી આવર્તનથી ત્રણ વખત પ્રક્ષિણ કરી મુક્તિ કરે છું, નમસ્કાર કરે છું, વિનયથી સત્કાર કરે છું, વિવેકપૂર્વક સન્માન કરે છું હે પૂજ્ય! આપ કદ્યાણુરૂપ, મંગલ-રૂપ, દેવરૂપ, જ્ઞાનરૂપ છો તેથી આપની પર્યુપાસના-સેવા કરે છું

+ આ પચ પરમેશ્વરીનું સ્વરૂપ જિજ્ઞાસુએ મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક (ગુજરાતી)

પાના ૨ થી ૬ મુધીમાં છે, ત્યાંથી જોઈ લેવું

; યોગીન્દ્રદેવકૃત યોગસારમાંથી,

પાઠે ઉભે*

આત્માના કેવા ભાવને શ્રી ભગવાન સામાયિક કહે છે તે હવે કહેવાય છે —

જે સમતામાં લીન થઈ, કરે અધિક અમ્યાસ,
અખિલ કર્મ તે ક્ષય કરી, પામે શિવપુર વાસ. ૯૨
સર્વ જીવ છે જ્ઞાનમય જાણે સમતા ધાર,
તે સામાયિક જિન કહે, પ્રગટ કરે ભવપાર. ૯૮
રાગદ્વેષ બે ત્યાગીને, ધારે સમતા ભાવ;
સામાયિક ચારિત્ર તે, કહે જિનવર મુનિરાય. ૯૯
વિરદો સવ્વસાવજ્જે, તિગુત્તો પિહિદિદિથો ।
તસ્સ સામાઙ્ગ ઠાઈ, इदि केवलिसासणे ॥ ૧૨૫ ॥x

(હરિગીત)

સાવધવિરત, ત્રિશુભ છે ધદ્રિયસમૂહ નિરુદ્ધ છે,
સ્થાયી સમાયિક તેહને ભાખ્યું શ્રી કેવળીશાસને ૧૨૫

અર્થ:—જે, સર્વ સાવધક્રિયાથી વિરક્ત થઈ ત્રણ ગુપ્તિઓને
ધારીને પોતાની ધન્ધિયોને ગોપવે છે તેને સ્થાયી (ખરી) સામાયિક
હોય છે, એમ શ્રી કેવળી ભગવાને આગમમા કહ્યું છે

જો નમો સવ્વમૂદેસુ, થાવરેસુ તસેસુ વા ।
તસ્સ સામાઙ્ગ ઠાઈ, इदि केवलिसासणे ॥ ૧૨૬ ॥

સ્થાવર અને ત્રણ સર્વ ભૂતસમૂહમાં સમભાવ છે,
સ્થાયી સમાયિક તેહને ભાખ્યું શ્રી કેવલીશાસને ૧૨૬

* યોગીન્દ્રદેવકૃત યોગસારમાંથી

x આ ગાથા ન. ૧૨૫ થી ૧૩૩ સુધીની શ્રી નિયમસારની છે.

અર્થ:-જે, સર્વ ત્રસ અને સ્થાવર પ્રાણીઓમાં સમતાલાવ રાખે છે તેને જ સ્થાયી (ખરી) સામાયિક હોય છે, એમ શ્રી કેવળી ભગવાને આગમમાં કહ્યું છે.

જસ્સ સણિહિદો અપ્પા, સજમે ણિયમે તવે ।
તસ્સ રામાદ્દગં ઠાઈ, હિદિ કેવલિસાસણે ॥ ૧૨૭ ॥

સંયમ, નિયમ ને તપ વિષે, આત્મા સમીપ છે જેહને, સ્થાયી સમાયિક તેહને, ભાગ્યુ શ્રી કેવળીશાસને ૧૨૭

અર્થ:-સયમ પાળતા, નિયમ કરતાં તથા તપ ધરતા એક આત્મા જ જેને સમીપ વર્તે છે, તેને સ્થાયી (ખરી) સામાયિક હોય છે, એમ શ્રી કેવળી ભગવાને આગમમાં કહ્યું છે

જસ્સ રાગો હુ દોસો દુ, વિગર્હિ ણ જણેતિ દુ ।
તસ્સ સામાદ્દગ ઠાઈ, હિદિ કેવલિસાસણે ॥ ૧૨૮ ॥

નહિં રાગ અથવા દ્વેષરૂપ, વિકાર જન્મે જેહને, સ્થાયી સમાયિક તેહને, ભાગ્યુ શ્રી કેવળીશાસને. ૧૨૮

અર્થ:-જેને રાગદ્વેષ વિકાર પેદા થતો નથી તેને સ્થાયી (ખરી) સામાયિક હોય છે, એમ શ્રી કેવળી ભગવાને આગમમાં કહ્યું છે

જો દુ અટ્ટં ચ રુદ્ધ ચ, જાણ વજ્જેદિ ણિચ્ચસા ।
તસ્સ સામાદ્દગં ઠાઈ, હિદિ કેવલિસાસણે ॥ ૧૨૯ ॥

જે નિત્ય વળે આર્ત તેમ જ, રૌદ્ર થાને ધ્યાનને, સ્થાયી સમાયિક તેહને, ભાગ્યુ શ્રી કેવળીશાસને. ૧૨૯

અર્થ:-જે નિત્ય આર્ત અને રૌદ્ર ધ્યાનોને ટાળે છે તેને સ્થાયી (ખરી) સામાયિક હોય છે, એમ શ્રી કેવળી ભગવાને આગમમાં કહ્યું છે.

જો દુ પુણં ચ પાવં ચ, ભાવં વજ્જેદિ ણિચ્ચસા ।
તસ્સ સામાદગં ઠાઈ, ઇદિ કેવલિસાસણે ॥ ૧૩૦ ॥

જે નિત્ય વળે પુણ્ય તેમ જ, પાપ બન્ને ભાવને,
સ્થાયી સમાયિક તેહને, ભાખ્યું શ્રી કેવળીશાસને ૧૩૦

અર્થ:—જે કાઈ નિત્ય પુણ્ય અને પાપભાવોને ત્યાગે છે તેને
સ્થાયી (ખરા) સામાયિક હોય છે, એમ શ્રી કેવળી ભગવાને
આગમમા કહ્યું છે.

જો દુ હસસં રઈ સોગં, અરતિં વજ્જેદિ ણિચ્ચસા ।
તસ્સ સામાદગ ઠાઈ, ઇદિ કેવલિસાસણે ॥ ૧૩૧ ॥

જો દુગંછા મયં વેદં, સવ્વં વજ્જેદિ ણિચ્ચસા ।
તસ્સ સામાદગં ઠાઈ, ઇદિ કેવલિસાસણે ॥ ૧૩૨ ॥

જે નિત્ય વળે હાસ્યને, રતિ-અરતિ તેમ જ શોકને,
સ્થાયી સમાયિક તેહને, ભાખ્યું શ્રી કેવળીશાસને ૧૩૧

જે નિત્ય વળે ભય-બુશુપ્સા, વળતો સૌ વેદને,
સ્થાયી સમાયિક તેહને, ભાખ્યું શ્રી કેવળીશાસને. ૧૩૨

અર્થ:—જે હાસ્ય, શોક, રતિ, અરતિ બુશુપ્સા, ભય, તથા
પ્રકારના વેદ એમ સર્વે નોકપાયને નિત્ય દૂર રાખે છે તેને સ્થાયી
(ખરી) સામાયિક હોય છે, એમ શ્રી કેવળી ભગવાને આગમમા કહ્યું છે.

જો દુ ધમ્મં ચ સુક્કં ચ, જ્ઞાણં જ્ઞાણદિ ણિચ્ચસા ।
તસ્સ સામાદગં ઠાઈ, ઇદિ કેવલિસાસણે ॥ ૧૩૩ ॥

જે નિત્ય ધ્યાવે ધર્મ તેમ જ શુક્લ ઉત્તમ ધ્યાનને,
સ્થાયી સમાયિક તેહને, ભાખ્યું શ્રી કેવળીશાસને ૧૩૩

અર્થ:—જે દ્રાઈ, નિત્યે ધર્મધ્યાન અને શુદ્ધધ્યાનને ધ્યાવે છે તેને સ્થાયી (ખરી) સામાયિક હોય છે એમ શ્રી કેવળી ભગવાને આગમમાં કહ્યું છે.

પાઠ ૪થો

હવે તીર્થંકર ભગવાનની સાચી સ્તુતિનું
સ્વરૂપ કહેવામાં આવે છે:—

જો હિંદિયે જિણત્તા ણાણસહાવાધિઅં મુણદિ આદં ।
ત સ્વલ્લુ જિદિંદિયં તે મળંતિ જે ણિચ્છિદા સાહુ ॥ ૩૧ ॥
જીતી ઇદ્રિયો જ્ઞાનસ્વભાવે, અધિક જાણે આત્મને,
નિશ્ચયવિષે સ્થિત સાધુઓ, ભાણે જિતે દ્રિય તેહને. ૩૧*

અર્થ:—જે, ઇદ્રિયોને જીતીને જ્ઞાનસ્વભાવવડે અન્યદ્રવ્યથી અધિક આત્માને જાણે છે તેને, જે નિશ્ચયનયમાં સ્થિત સાધુઓ છે તેઓ ખરેખર જિતે દ્રિય કહે છે

જો મોહં તુ જિણિત્તા ણાણસહાવાધિય મુણદ આદં ।
તં જિદમોહ સાહુ પરમહવિયાણયા વિત્તિ ॥ ૩૨ ॥
જીતી મોહ જ્ઞાનસ્વભાવથી જે, અધિક જાણે આત્મને,
પરમાર્થના વિજ્ઞાયકો તે, સાધુ જિતમોહી કહે ૩૨

અર્થ:—જે મુનિ, મોહને જીતીને પોતાના આત્માને જ્ઞાન-સ્વભાવવડે અન્ય દ્રવ્યભાવોથી અધિક જાણે છે તે મુનિને પરમાર્થના જાણનારાઓ જિતમોહ જાણે છે-કહે છે.

જિદમોહસ્સ તુ જહયા સીણો મોહો હવિજ્જ સાહુસ્સ ।
તહયા હુ સીણમોહો મળ્ણદિ સો ણિચ્છયવિદુહિં ॥ ૩૩ ॥

* પાઠ ૪ તથા ૭માં જે ગાથાઓ છે તે શ્રી સમયસારની છે

જિતમોહ સાધુતેણા વળી ક્ષય મોહ ન્યારે થાય છે, નિશ્ચયવિદોથકી તેહને, ક્ષીણમોહ નામ કથાય છે ૩૩

અર્થ :—જેણે મોહને જીત્યો છે એવા સાધુને ન્યારે મોહ ક્ષાણ થઈ સત્તામાથી નાશ થાય ત્યારે નિશ્ચયના જાણનારા નિશ્ચયથી તે સાધુને ‘ક્ષીણમોહ’ એવા નાનથી કહે છે

—o—

આત્માનું સ્વરૂપ જાણના આત્માના છ પદ । પાઠ કાયોત્સર્ગ (કાઉત્સર્ગ) રૂપે કહેવામાં આવે છે :—

(નમસ્કાર મંત્ર બોલવો)

* પાઠ પમે ।

અનન્ય શરણના આપનાર એવા શ્રી સદ્ગુરુદેવને
અત્યંત ભક્તિથી નમસ્કાર

શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપ પામ્યા છે એવા જાની પુરુષોએ નીચે કહ્યા છે તે છ પદને સમ્યક્દર્શનના નિવાસના સર્વાત્કૃષ્ટ સ્થાનક કહ્યા છે

પ્રથમ પદ — ‘આત્મા છે’ જેમ ઘટ-પટ આદિ પદાર્થો છે તેમ આત્મા પણ છે અમુક ગુણ હોવાને લીધે જેમ ઘટ-પટ આદિ હોવાનું પ્રમાણ છે, તેમ સ્વપરપ્રકાશક એવી ચૈતન્ય-સત્તાનો પ્રત્યક્ષ ગુણ જેને વિષે છે એવો આત્મા હોવાનું પ્રમાણ છે.

બીજું પદ — ‘આત્મા નિત્ય છે’ ઘટ-પટ આદિ પદાર્થો અમુક કાળવર્તી છે. આત્મા ત્રિકાળવર્તી છે ઘટપટાદિ સંયોગે

કરી' પદાર્થ છે. આત્મા 'સ્વભાવે કરીને' પદાર્થ છે, કેમકે તેની ઉત્પત્તિ માટે કોઈ પણ સંયોગો અનુભવયોગ્ય થતા નથી. કોઈપણ સંયોગી દ્રવ્યથી ચેતનમત્તા પ્રગટ થવા યોગ્ય નથી. માટે અનુત્પન્ન છે, અસંયોગી હોવાથી અવિનાશી છે કેમકે જેની કોઈ સંયોગથી ઉત્પત્તિ ન હોય તેને કોઈને વિષે લય પણ હોય નહીં.

ત્રીજું પદ :—‘આત્મા કર્તા છે.’ સર્વ પદાર્થ અર્થક્રિયા-અપન્ન છે કંઈ ને કંઈ પરિણામક્રિયા સહિત જ સર્વ પદાર્થ જોવામા આવે છે. આત્મા પણ ક્રિયાસંપન્ન છે ક્રિયાસંપન્ન છે, માટે કર્તા છે તે કર્તાપણું ત્રિવિધ શ્રીજીને વિવેચ્યું છે. પરમાર્થથી સ્વભાવપરિણતિએ ‘નિજસ્વરૂપનો કર્તા છે.’ અનુપગરિત (અનુભવમાં આવવાયોગ્ય વિશેષ સંબંધસહિત) વ્યવહારથી તે આત્મા દ્રવ્યકર્મનો કર્તા છે, ઉપચારથી ઘર, નગર આદિનો કર્તા છે.

ચોથું પદ :—‘આત્મા ભોક્તા છે’ જે જે કંઈ ક્રિયા છે તે તે સર્વ સંકળ છે, નિર્મલક નથી જે કંઈ પણ કરવામા આવે તેનું કળ ભોગવવામાં આવે એવો પ્રત્યક્ષ અનુભવ છે. વિષ ખાધાથી વિષનું કળ, સાકર ખાવાથી સાકરનું કળ, અગ્નિસ્પર્શથી તે અગ્નિસ્પર્શનું કળ, હિમને સ્પર્શ કરવાથી હિમસ્પર્શનું કળ જેમ થયા વિના રહેતું નથી, તેમ કષાયાદિ કે અકષાયાદિ જે કંઈ પરિણામે આત્મા પ્રવર્તે તેનું કળ પણ થવા યોગ્ય જ થાય છે. તે ક્રિયાનો આત્મા કર્તા હોવાથી ભોક્તા છે

પાંચમું પદ —‘ભોક્ષ્ય પદ છે’ જે અનુપચરિત વ્યવહારથી જીવને કર્મનું કર્તાપણું નિરૂપણ કર્યું, કર્તાપણું હોવાથી

લોકતાપણું નિરૂપણ કર્યું, તે કર્મનું ટળવાપણું પણ છે, કેમકે પ્રત્યક્ષ ક્રમાયાદિનું તીવ્રપણું અનભ્યાસથી— તેના અપરિચયથી— તેને ઉપશમ કરવાથી તેનું મંદપણું દેખાય છે, તે ક્ષીણ થવાયોગ્ય દેખાય છે, ક્ષીણ થઈ શકે છે. તે તે બંધભાવ ક્ષીણ થઈ શકવા યોગ્ય હોવાથી તેથી રહિત એવો જે શુદ્ધ આત્મસ્વભાવ તે રૂપ મોક્ષપદ છે.

છઠું પદ.—તે ‘મોક્ષનો ઉપાય છે’ જે કદી કર્મબંધ માત્ર થયા કરે એમ જ હોય તો તેની નિવૃત્તિ કોઈ કાળે સલાવે નહીં; પણ કર્મબંધથી વિપરીત સ્વભાવવાળાં એવાં જ્ઞાન, દર્શન, સમાધિ, વૈરાગ્ય, ભક્તિ આદિ સાધન પ્રત્યક્ષ છે. જે સાધનાના બળે કર્મબંધ શિથિલ થાય છે, ઉપશમ પામે છે, ક્ષીણ થાય છે, માટે તે જ્ઞાન, દર્શન, સંયમાદિ મોક્ષપદના ઉપાય છે.

(નમસ્કાર મંત્ર ખોલી કાયેત્સર્ગ પારવો.)

શ્રી જ્ઞાનીપુરુષોએ સમ્યગ્દર્શનના મુખ્ય નિવાસભૂત કહ્યાં એવાં આ છ પદ અત્રે સંક્ષેપમાં જણાવ્યાં છે. સમીપમુક્તિ-ગામી જીવને સહજ વિચારમાં તે સપ્રમાણ થવાયોગ્ય છે—પરમ નિશ્ચયરૂપ જણાવાયોગ્ય છે, તેનો સર્વ વિભાગે વિસ્તાર થઈ તેના આત્મામાં વિવેક થવાયોગ્ય છે. આ છ પદ અત્યંત સંદેહ-રહિત છે એમ પરમપુરુષે નિરૂપણ કર્યું છે એ છ પદનો વિવેક જીવને સ્વસ્વરૂપ સમજવાને અર્થે કહ્યો છે. અનાદિ સ્વપ્નદશાને લીધે ઉત્પન્ન થયેલો એવો જીવનો અહંભાવ—મમત્વભાવ તે નિવૃત્ત થવાને અર્થે આ છ પદની જ્ઞાનીપુરુષોએ દેશના પ્રકાશી છે તે સ્વપ્નદશાથી રહિત માત્ર પોતાનું સ્વરૂપ છે એમ જો જીવ પરિણામ કરે તો સહજમાત્રમાં તે જાગૃત

થઈ સમ્યગ્દર્શનને પ્રાપ્ત થાય, સમ્યગ્દર્શનને પ્રાપ્ત થઈ સ્વસ્વ-
ભાવરૂપ મોક્ષને પામે. કોઈ વિનાશી, અશુદ્ધ અને અન્ય
એવા ભાવને વિષે તેને હર્ષ, શોક, સંયોગ ઉત્પન્ન ન થાય, તે
વિચારે સ્વરૂપને વિષે જ શુદ્ધપણુ, સંપૂર્ણપણુ, અવિ-
નાશીપણુ, અત્યંત આનંદપણુ, અંતરરહિત તેના અનુભવમા
આવે છે. સર્વ વિભાવપર્યાયમા માત્ર પોતાને અધ્યાસથી
ઐક્યતા થઈ છે, તેથી કેવળ પોતાનું ભિન્નપણુ જ છે એમ,
સ્પષ્ટ—પ્રત્યક્ષ—અત્યંત પ્રત્યક્ષ—અપરોક્ષ તેને અનુભવ થાય
છે. વિનાશી અથવા અન્ય પદાર્થના સંયોગને વિષે તેને ઇષ્ટ-
અનિષ્ટપણુ પ્રાપ્ત થતું નથી. જન્મ, જરા, મરણ, રોગાદિ બાધા-
રહિત સંપૂર્ણ માહાત્મ્યનું ઠેકાણું એવું નિજસ્વરૂપ બાણી, વેદી,
તે કૃતાર્થ થાય છે. જે જે પુરુષોને એ છ પદ સપ્રમાણુ એવાં
પરમપુરુષના વચને આત્માનો નિશ્ચય થયો છે, તે તે પુરુષો સર્વ
સ્વરૂપને પામ્યા છે આધિ, વ્યાધિ, ઉપાધિ—સર્વસંગથી રહિત
થયા છે, થાય છે અને ભાવિકાળમાં પણ તેમ જ થશે

જે સત્પુરુષોએ જન્મ, જરા, મરણનો નાશ કરવાવાળો—
સ્વસ્વરૂપમા સહજ અવસ્થાન થવાનો ઉપદેશ કહ્યો છે, તે
સત્પુરુષોને અત્યંત ભક્તિથી નમસ્કાર છે. તેની નિષ્કાણુ
કરુણાને નિત્યપ્રત્યે નિરંતર સ્તવવામા પણ આત્મસ્વભાવ પ્રગટે
છે—એવા સર્વ સત્પુરુષો, તેના ચરણારવિંદ સદાય હૃદયને વિષે
સ્થાપન રહેા !

જે છ પદથી સિદ્ધ એવું આત્મસ્વરૂપ તે જેનાં વચનને
અંગીકાર કર્યે સહજમા પ્રગટે છે, જે આત્મસ્વરૂપ પ્રગટવાથી
નિષ્કાળ જીવ સંપૂર્ણ આનંદને પ્રાપ્ત થઈ નિર્ભર થાય છે, તે
વચનના કહેનાર એવા સત્પુરુષના ગુણની વ્યાખ્યા કરવાને
અશક્તિ છે, કેમકે જેનો પ્રત્યુપકાર ન થઈ શકે એવો પરમાત્મ-

ભાવ તે જેણે કંઈ પણ ઇચ્છ્યા વિના માત્ર નિષ્કાળ કરુણાશીલ-
તાથી આપ્યો, એમ છતાં પણ જેણે અન્ય જીવને વિષે આ મારો
શિષ્ય છે, અથવા ભક્તિનો કર્તા છે, માટે મારો છે, એમ કદી
જેયું નથી, એવા જે સત્પુરુષ, તેને અત્યંત ભક્તિએ ફરી ફરી
નમસ્કાર હો !

જે સત્પુરુષોએ સદ્ગુરુની ભક્તિ નિરૂપણ કરી છે, તે
ભક્તિ માત્ર શિષ્યના કલ્યાણને અર્થે કહી છે જે ભક્તિને પ્રાપ્ત
થવાથી સદ્ગુરુના આત્માની ચેષ્ટાને વિષે વૃત્તિ રહે, અપૂર્વ
ગુણ દ્રષ્ટિગોચર થઈ અન્ય સ્વચ્છદ્ધ મટે અને સહેજે
આત્મબોધ થાય એમ બાણીને જે ભક્તિનું નિરૂપણ કર્યું
છે, તે ભક્તિને અને તે સત્પુરુષોને ફરી ફરી ત્રિકાળ
નમસ્કાર હો !

જો કદી પ્રગટપણે વર્તમાનમા કેવળજ્ઞાનની ઉત્પત્તિ થઈ
નથી, પણ જેના વચનના વિચારયોગે શક્તિપણે કેવળજ્ઞાન
છે એમ સ્પષ્ટ બંધુ છે, એમ શ્રદ્ધાપણે કેવળજ્ઞાન થયું છે,
વિચારદશાએ કેવળજ્ઞાન થયું છે, ઇચ્છાદશાએ કેવળજ્ઞાન થયું
છે સુખ્ય નયના હેતુથી કેવળજ્ઞાન વર્તે છે, તે કેવળજ્ઞાન
સર્વ અવ્યાબાધ સુખનું પ્રગટ કરનાર જેના યોગે સહજ-
માત્રમા જીવ પામવા યોગ્ય થયો, તે સત્પુરુષના ઉપકારને
સર્વોત્કૃષ્ટ ભક્તિએ નમસ્કાર હો ! નમસ્કાર હો ! !

પાઠ છઠ્ઠો : શ્રી સદ્ગુરુ વદન

- અહો ! અહો ! શ્રી સદ્ગુરુ કરુણાસિંધુ અપાર;
આ પામર પર પ્રભુ કર્યો, અહો ! અહો ! ઉપકાર. ૧
- શું પ્રભુચરણ કને ધરું, આત્માથી સૌ હીન,
તે તો પ્રભુએ આપિયો, વર્તું ચરણાધીન. ૨.
- આ દેહાદિ આજથી, વર્તો પ્રભુ આધીન;
દાસ, દાસ, હું દાસ છું, તેહ પ્રભુનો દીન. ૩.
- પટ સ્થાનક સમજવીને, લિન્ન ખતાવ્યો આપ,
મ્યાનથકી તરવારવત, એ ઉપકાર અમાપ. ૪.
- જે સ્વરૂપ સમજ્યા વિના, પામ્યો દુખ અનંત;
સમજાવ્યું તે પદ નમું, શ્રીસદ્ગુરુ ભગવંત ૫.
- પરમપુરુષ પ્રભુ સદ્ગુરુ, પરમ જ્ઞાન સુખધામ;
જેણે આપ્યું ભાન નિજ, તેને સદા પ્રણામ. ૬.
- દેહ છતા જેની દશા, વર્તે દેહાતીત,
તે જ્ઞાનીના ચરણમાં, હો વદન અગણિત. ૭.

પાઠ ૭ મો

સમકિતનું સાચુ સ્વરૂપ ભગવાને કેવું કહ્યું છે, તે હવે કહેવામા આવે છે. તે સમજીને સાચી શ્રદ્ધા કરવી. પ્રથમ મુખ્ય તત્ત્વો જે જીવ અને અજીવ તેમનું સ્વરૂપ.

जीवो चरित्तदसण्णणद्विड तं हि ससमयं जाण ।

पुग्गलकम्मपदेसद्वियं च तं जाण परसमयं ॥ २ ॥

જીવ ચરિત-દર્શન-જ્ઞાનસ્થિત, સ્વસમય નિશ્ચય જાણવો;

સ્થિત કર્મપુદ્ગલના પ્રદેશે, પરમમય જીવ જાણવો. ૨.

અર્થ:—હે ભવ્ય ! જે જીવ, દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રમાં સ્થિત થઈ રહ્યો છે તેને નિશ્ચયથી સ્વસમય જાણ, અને જે જીવ પુદ્ગલ-કર્મના પ્રદેશોમાં સ્થિત થયેલ છે તેને પરસમય જાણ,

વવહારોઽભૂત્યો ભૂત્યો દેસિદો દુ સુદ્ધજાઓ ।
ભૂત્યમસિદો ચલુ સમ્માદ્દી હવદ્દ જીવો ॥ ૧૧ ॥

વ્યવહારનય અભૂતાર્થ દર્શિત, શુદ્ધનય ભૂતાર્થ છે;
ભૂતાર્થને આશ્રિત જીવ સુદૃષ્ટિ નિશ્ચય હોય છે. ૧૧.

અર્થ:—વ્યવહારનય અભૂતાર્થ છે અને શુદ્ધનય ભૂતાર્થ છે—એમ ઋષીશ્વરોએ દર્શાવ્યું છે, જે જીવ ભૂતાર્થનો આશ્રય કરે છે તે જીવ નિશ્ચયથી સમ્યગ્દૃષ્ટિ છે

ભૂત્યેનાભિગદા જીવાજીવા ય પુણ્ણપાવ ચ ।
આસવસંવરણિજ્જરવંધો ઓક્ખો ય સમ્મત્ત ॥ ૧૨ ॥

ભૂતાર્થથી જાણેલ જીવ, અજીવ, વળી પુણ્ય, પાપ ને
આસવ, સંવર, નિર્જરા, બંધ, મોક્ષ તે સમ્યક્ત્વ છે. ૧૩.

અર્થ:—ભૂતાર્થ નયવી જાણેલ જીવ, અજીવ, વળી પુણ્ય,
પાપ તથા આસવ, સવર, નિર્જરા, બંધ અને મોક્ષ એ નવ તત્ત્વ
સમ્યક્ત્વ છે

જો પસ્સદિ અળ્ણાણં અવદ્ધપુદ્ધં અળ્ણણયં ણિયદં ।
અવિસેસમસંજુતં તં સુદ્ધજાણં વિચાણીદિ ॥ ૧૪ ॥

અળદ્ધસ્પૃષ્ઠ અનન્ય ને જે, નિયત દેખે આત્મને,
અવિશેષ, અણુરા યુક્ત તેને, શુદ્ધનય તું જાણજે. ૧૪.

અર્થ:—જે નય આત્માને બંધ રહિત ને પરના સ્પર્શ રહિત,
અન્યપણા રહિત, અળાગતા રહિત, વિશેષ રહિત, અન્યના સંયોગ
રહિત—એવા પાપ ભાવરૂપ દેખે છે તેને હે શિષ્ય ! તું શુદ્ધનય જાણ

જો પસ્સદિ અપ્પાણં અવદ્ધપુદ્ધં અણ્ણમવિસેસં ।
અપદેસસન્તમજ્જં પસ્સદિ જિણસાસણ સવ્વં ॥ ૧૫ ॥

અળદ્ધરૂપૃષ્ઠ, અનન્ય જે, અવિશેષ દેખે આત્મને,
તે દ્રવ્ય તેમ જ ભાવ જિનશાસન સકલ દેખે ખરે. ૧૫.

અર્થ:—જે પુરૂષ આત્માને અળદ્ધરૂપૃષ્ઠ, અનન્ય, અવિશેષ
(તથા ઉપલક્ષણથી નિયત અને અસયુક્ત) દેખે છે તે સર્વ જિન-
શાસનને દેખે છે—કે જે જિનશાસન બાહ્ય દ્રવ્યનુત તેમ જ અભ્યંતર
જ્ઞાનરૂપ ભાવશ્રુતવાળું છે.

સવ્વે ભાવે જહ્મા પચ્ચક્ખાઈ પરેત્તિ ણાદૂણં ।
તહ્મા પચ્ચક્ખાણં ણાણ ણિયમા મુણેયવ્વં । ૩૪ ॥

સૌ ભાવને પર બાણીને પચ્ચખાણુ ભાવોતુ કરે
તેથી નિયમથી બાણુવું કે જ્ઞાન પ્રત્યાખ્યાન છે. ૩૪.

અર્થ:—જેથી ‘પોતાના સિવાય સર્વ પદાર્થો પર છે’ એમ
બાણીને પ્રત્યાખ્યાન કરે છે—ત્યાગે છે, તેથી પ્રત્યાખ્યાન જ્ઞાન જ
છે એમ નિયમથી બાણુવું. પોતાના જ્ઞાનમાં ત્યાગરૂપ અવસ્થા તે
જ પ્રત્યાખ્યાન છે, બીજી કાંઈ નથી

અહમિક્કો ચલ્લુ સુદ્ધો દંસણણામહો સદારૂવી ।
ણવિ અત્થિ મજ્જા કિંચિવિ અણ્ણં પરમાણુમિત્તપિ ॥ ૩૮ ॥

હું એક, શુદ્ધ, સદા અરૂપી જ્ઞાનદર્શનમય ખરે,
કંઈ અન્ય તે મારું જરી પરમાણુમાત્ર નથી અરે! ૩૮

અર્થ:—દર્શનજ્ઞાનચારિત્રરૂપ પરિણુમેલો આત્મા એમ બાણુ છે કે,
નિશ્ચયથી હું એક છું, શુદ્ધ છું, દર્શનજ્ઞાનમય છું, સદાઅરૂપી છું, કાંઈ
પણ અન્ય પરદ્રવ્ય પરમાણુમાત્ર પણ મારું નથી એ નિશ્ચય છે

વવહારેણ દુ પદ્દે જીવસ્સ હવંતિ વણ્ણમાદીયા ।
ગુણઠાણતા માવા ણ દુ કેઈ ણિચ્છયણયસ્સ ॥ ૫૬ ॥

વર્ણાદિ ગુણસ્થાનાંત લાવો જીવના વ્યવહારથી,
પણ કોઈ એ લાવો નથી આત્માતણા નિશ્ચયથી ૫૬.

અર્થ:—આ વર્ણવી માંડીને ગુણસ્થાન પર્યંત લાવો કહેવામાં
આવ્યાં તે વ્યવહારનથી તો જીવના છે (માટે સૂત્રમાં કહ્યા છે),
પરંતુ નિશ્ચયનયના મતમાં તેમનામાંનાં કોઈ પણ જીવના નથી.

(૨) જીવ પરનો કર્તા નથી પણ પોતાના લાવનો કર્તા છે
એ બતાવનારું સ્વરૂપ:—

જાવિ કુચ્ચઙ્ગ કમ્મગુણે જીવો કમ્મં તહેવ જીવગુણે ।
અણ્ણોણ્ણણિમિત્તેણ દુ પરિણામં જાણ દોણ્હંપિ ॥ ૮૧ ॥

પપ્પણ કારણેણ દુ કત્તા આદા સપ્પણ ભાવેણ ।
પુણ્ણલકમ્મકયાણં જ દુ કત્તા સઘ્વભાવાણં ॥ ૮૨ ॥

જીવ કર્મગુણ કરતો નથી નહિ જીવગુણ કર્મો કરે;
અન્યોન્યના નિમિત્તથી પરિણામ બેઉતણા બને ૮૧.

એ કારણે આત્મા કરે, કર્તા બરે નિજ લાવથી,
પુદ્ગલકરમકૃત સર્વ લાવોનો કદી કર્તા નથી. ૮૨.

અર્થ:—જીવ કર્મના ગુણોને કરતો નથી તેમ જ કર્મ જીવના
ગુણોને કરતુ નથી, પરંતુ પરસ્પર નિગિતત્વીબન્નેના પરિણામ બહો
આ કારણે આત્મા પોતાના જ લાવથી કર્તા (કહેવામાં આવે) છે
પરંતુ પુદ્ગલકર્મથી કરવામાં આવેલા સર્વ લાવોનો કર્તા નથી

જિચ્છયણયસ્સ પર્વ આદા અપ્પાણમેવ હિ કરેદિ ।
વેદયદિ પુણો તં ચેવ જાણ અત્તા દુ અત્તાણં ॥ ૮૩ ॥

આત્મા કરે નિજને જ એ મંતવ્ય નિશ્ચયનયતાણું,
વળી લોગવે નિજને જ આત્મા એમ નિશ્ચય બહુવું ૮૩.

અર્થ:—નિશ્ચયનયનો એમ મત છે કે આત્મા પોતાને જ કરે છે અને વળી આત્મા પોતાને જ ભોગવે છે એમ હે શિષ્ય ! તુ જાણુ ઉવઓગસ્સ અણાઈ પરિણામા તિણિ મોહજુત્તસ્સ । મિચ્છત્ત અણ્ણાણં અવિરદિભાવો ય ણાયવ્વો ॥ ૮૯ ॥ છે મોહયુત ઉપયોગના, પરિણામ ત્રણ અનાદિના, —મિથ્યાત્વ ને અજ્ઞાન, અવિરતભાવ એ ત્રણ જાણવા. ૮૯ અર્થ:—અનાદિથી મોહયુક્ત હોવાથી ઉપયોગના અનાદિથી માડીને ત્રણ પરિણામ છે, તે મિથ્યાત્વ, અજ્ઞાન અને અવિરતભાવ (એ ત્રણ) જાણવા.

एषसु य उवओगो तिविहो सुद्धो णिरंजणो भावो ।
जं सो करेदि भावं उवओगो तस्स सो कत्ता ॥ ९० ॥
એનાથી છે ઉપયોગ ત્રણવિધ, શુદ્ધ નિર્મળ ભાવ જે; જે ભાવ કંઈ પણ તે કરે, તે ભાવનો કર્તા બને. ૯૦

અર્થ:—અનાદિથી ત્રણ પ્રકારના પરિણામ વિકારો હોવાથી આત્માનો ઉપયોગ-બેકે (ચુકનયથી) તે શુદ્ધ, નિરજન (એક) ભાવ છે તોપણ—ત્રણ પ્રકારનો થયો થકો તે ઉપયોગ જે (વિકારી) ભાવને પોતે કરે છે તે ભાવનો કર્તા થાય છે

जं कुणइ भावमादा कत्ता सो होदि तस्स भावस्स ।
कम्मसं परिणमदे तस्मि सयं पुग्गलं दव्वं ॥ ९१ ॥
જે ભાવ જીવ કરે અરે! જીવ તેહનો કર્તા બને; કર્તા થતાં, પુદ્ગલ સ્વય, ત્યા કર્મરૂપે પરિણમે ૯૧.

અર્થ:—આત્મા જે ભાવને કરે છે તે ભાવનો તે કર્તા થાય છે તે કર્તા થતા પુદ્ગલદ્રવ્ય પોતાની મેળે કર્મપણે પરિણમે છે

जदि सो परदव्वाणि य करिज्ज णियमेण तम्मओ होज्ज ।
जम्हा ण तम्मओ तेण सो ण तेसि हवदि कत्ता ॥ ९२ ॥

પરદ્રવ્યને જીવ જો કરે તો જરૂર તન્મય તે બને, પણ તે નથી તન્મય અરે ! તેથી નહિ કર્તા કરે. ૯૯

અર્થ:—જો આત્મા પરદ્રવ્યને કરે તો તે નિયમથી તન્મય અર્થાત્ પરદ્રવ્યમય થઈ જાય, પરંતુ તન્મય નથી તેથી તે તેમનો કર્તા નથી.

જ માયં સુહમસુહં કરેદિ આદા સ તસ્સ ચલુ કર્તા ।
તં તસ્સ હોદિ કમ્મં સો તસ્સા દુ વેદગો અણ્ણા ॥૧૦૨॥

જે ભાવ જીવ કરે શુભાશુભ તેહનો કર્તા ખરે, તેનું બને તે કર્મ, આત્મા તેહનો વેદક બને. ૧૦૨

અર્થ:—આત્મા જે શુભ કે અશુભ (પોતાના) ભાવને કરે છે તે ભાવનો તે ખરેખર કર્તા થાય છે, તે (ભાવ) તેનું કર્મ થાય છે અને તે આત્મા તેનો (તે ભાવરૂપ કર્મનો) બોક્તા થાય છે.

જો જહ્ણિ ગુણે દવ્વે સો અણ્ણહિ દુ ણ સંકમદિ દવ્વે ।
સો અણ્ણમસંકંતો કંહ તં પરિણામપ દવ્વં ॥૧૦૩॥

જે દ્રવ્ય જે ગુણુ-દ્રવ્યમા, નહિ અન્ય દ્રવ્યે સંક્રમે; અણુસંક્રમ્યું તે કેમ અન્ય પરિણુમાવે દ્રવ્યને ? ૧૦૩

અર્થ:—જે વસ્તુ (અર્થાત્ દ્રવ્ય) જે દ્રવ્યમા અને ગુણુમાં વર્તે છે તે અન્ય દ્રવ્યમા તથા ગુણુમા સંક્રમણ પામતી નથી (અર્થાત્ બદલાઈને અન્યમા ભળી જતી નથી), અન્યરૂપે સંક્રમણ નહિ પામી થકી તે (વસ્તુ), અન્ય વસ્તુને કેમ પરિણુમાવી શકે.

જં કુણદિ માવમાદા કત્તા સો હોદિ તસ્સ વમ્મસ્સ ।
ણાણિસ્સ સ ણાણમઓ અણ્ણાણમઓ અણાણિસ્સ ॥૧૦૪॥

જે ભાવને આત્મા કરે, કર્તા બને તે કર્મનો;
તે જ્ઞાનમય છે જ્ઞાનીનો, અજ્ઞાનમય અજ્ઞાનીનો ૧૨૬

અર્થ :—આત્મા જ ભાવને કરે છે તે ભાવજ્ઞ કર્મનો તે કર્તા થાય છે, જ્ઞાનીને તો તે ભાવ જ્ઞાનમય છે અને અજ્ઞાનીને અજ્ઞાનમય છે.

જ્ઞાનમયા ભાવાઓ જ્ઞાનમયો ચેવ જાયણ ભાવો ।

જહ્યા તહ્યા જ્ઞાણિસ્સ સઘ્વે ભાવા હુ જ્ઞાનમયા ॥૧૨૮॥

અજ્ઞાનમયા ભાવા અજ્ઞાનમયો ચેવ જાયણ ભાવો ।

જહ્યા તહ્યા ભાવા અજ્ઞાનમયા અજ્ઞાણિસ્સ ॥૧૨૯॥

વળી જ્ઞાનમય કેા ભાવમાથી, જ્ઞાનભાવ જ ઉપજે,

તે કારણે જ્ઞાનીતણા તો ભાવ જ્ઞાનમયી બરે ૧૨૮

અજ્ઞાનમય કેા ભાવથી, અજ્ઞાનભાવ જ ઉપજે,

તે કારણે અજ્ઞાનીના, અજ્ઞાનમય ભાવો બને ૧૨૯

અર્થ :—કારણ કે જ્ઞાનમય ભાવમાથી જ્ઞાનમય જ ભાવ ઉત્પન્ન થાય છે તેથી જ્ઞાનીના સર્વ ભાવો બરેબર જ્ઞાનમય જ હોય છે અને, કારણ કે અજ્ઞાનમય ભાવમાથી અજ્ઞાનમય જ ભાવ ઉત્પન્ન થાય છે તેથી અજ્ઞાનીના ભાવો અજ્ઞાનમય જ હોય છે

જ્ઞાનમયા ભાવાદો જાયંતે કુંડલાદયો ભાવા ।

અજ્ઞાનમયા ભાવાદો જહ જાયંતે તુ કહ્યાદી ॥૧૩૦॥

અજ્ઞાનમયા ભાવા અજ્ઞાનમયો વહુવિદા વિ જાયંતે ।

જ્ઞાણિસ્સ હુ જ્ઞાનમયા સઘ્વે ભાવા તહ્યા હોંતિ ॥૧૩૧॥

જ્યમ કનકમય કેા ભાવમાથી, કુડલાદિક ઉપજે,

પણ લોહમય કેા ભાવથી કટકાદિ ભાવો નીપજે ૧૩૦

ત્યમ ભાવ બહુવિધ ઉપજે, અજ્ઞાનમય અજ્ઞાનીને,

પણ જ્ઞાનીને તો સર્વ ભાવો જ્ઞાનમય એમ જ બને. ૧૩૧

અર્થ:—જેમ સુવર્ણમય લાવમાંથી સુવર્ણમય કુડા વગેરે લાવેા થાય છે અને લોહમય લાવમાંથી લોહમય કુડા વગેરે લાવેા થાય છે, તેમ અજ્ઞાનીને (અજ્ઞાનમય લાવમાંથી) અનેક પ્રકારના અજ્ઞાનમય લાવેા થાય છે અને જ્ઞાનીને (જ્ઞાનમય લાવમાંથી) સર્વ જ્ઞાનમય લાવેા થાય છે.

૩. પુણ્ય અને પાપનું સ્વરૂપ

કમ્મમસુહં કુસીલં સુહકમ્મં ચાવિ જાણહ સુસીલં ।
કહ તં હોદિ સુસીલં જં સંસારં પવેસેદિ ॥૧૪૫॥
છે કર્મ અશુભ કુશીલ ને, જાણેા સુશીલ શુભકર્મને ।
તે કેમ હોય સુશીલ જે, સંસારમાં દાખલ કરે ? ૧૪૫

અર્થ:—અશુભ કર્મ કુશીલ છે (—ખરાબ છે) અને શુભ કર્મ સુશીલ છે (—સારુ છે) એમ તમે જાણેા છો । તે સુશીલ કેમ હોય કે જે (જીવને) સંસારમાં પ્રવેશ કરાવે છે ?

સોવણિયં પિ ણિયલં વંધદિ કાલાયસં પિ જહ પુરિસં ।
વંધદિ પર્વ જીવ સુહમસુહં વા કદં કમ્મં ॥૧૪૬॥
જ્યમ લોહનું ત્યમ કનકનું, જાંજીર જકડે પુરુષને,
એવી રીતે શુભ કે અશુભ કૃત, કર્મ બાધે જીવને ૧૪૬

અર્થ:—જેમ સુવર્ણની ખેડી પણ પુરુષને બાધે છે અને લોખંડી પણ બાધે છે, તેવી રીતે શુભ તેમ જ અશુભ કરેલુ કર્મ જીવને (અવિશેષપણે) બાધે છે

પરમહુહિ દુ અઠિદો જો કુણદિ તવં વદં ચ ધારેઈ ।
તં સર્વં વાલતવં વાલવદં વિતિ સવ્વજ્ઞહ ॥૧૫૨॥
પરમાર્થમાં અણુસ્થિત જે તપને કરે, વ્રતને ધરે,
સઘણુય તે તપ બાળ ને વ્રત બાળ સર્વજ્ઞ કહે. ૧૫૨

અર્થ:—પરમાર્થમાં અસ્થિત એવો જે જીવ તપ કરે છે તથા વ્રત ધારણ કરે છે, તેના તે સર્વ તપ અને વ્રતને સર્વજ્ઞો બાળતપ અને બાળવ્રત કહે છે.

વદણિયમાણિ ધરંતા સીલાણિ તદ્વા તવં ચ કુવંતા ।
પરમદ્વયાદિરા જે ણિવ્વાણં તે ણ વિદંતિ ॥૧૫૩॥

વ્રતનિયમને ધારે લહે, તપશીલને પણ આચરે,
પરમાર્થથી જે બાહ્ય તે નિર્વાણપ્રાપ્તિ નહિ કરે. ૧૫૩.

અર્થ:—વ્રત અને નિયમો ધારણ કરતા હોવા છતાં તેમ જ શીલ અને તપ કરતા હોવા છતાં જો પરમાર્થથી બાહ્ય છે (અર્થાત્ પરમ પદાર્થરૂપ જ્ઞાનનું એટલે કે જ્ઞાનસ્વરૂપ આત્માનું જેમને શ્રદ્ધા નથી) તેઓ નિર્વાણને પામતા નથી

પરમદ્વયાદિરા જે તે અણ્ણાણેણ પુણ્ણમિચ્છંતિ ।
સંસારગમણહેદું વિ મોક્કલહેદું અજાણંતા ॥૧૫૪॥

પરમાર્થબાહ્ય એવો ચરે! જાણે ન હેતુ મોક્ષનો,
અજ્ઞાનથી તે પુણ્ય ધર્યે હેતુ જે સંસારનો. ૧૫૪.

અર્થ:—જો પરમાર્થથી બાહ્ય છે તેઓ મોક્ષના હેતુને નહિ જાણતા થકા—જોકે પુણ્ય સંસારગમનનો હેતુ છે તોપણ અજ્ઞાનથી પુણ્યને (મોક્ષનો હેતુ જાણીને) ધર્યે છે

સો સવ્વણાણદરિસી કમ્મરપણ ણિયેણવચ્છણ્ણો ।
સંસારસમાવણ્ણો ણ વિજાણદિ સવ્વદો સવ્વં ॥૧૬૦॥

તે સર્વજ્ઞાની—દર્શી પણ નિજ કર્મરજ-આચ્છાદને,
સંસારપ્રાપ્ત ન જાણતો તે સર્વ રીતે સર્વને. ૧૬૦.

અર્થ:—તે આત્મા (સ્વભાવથી) સર્વને જાણનારો તથા દેખનારો છે તોપણ પોતાના કર્મભજથી ખરડાયો—આપ્ત થયો—થકો સંસારને પ્રાપ્ત થયેલો તે સર્વ પ્રકારે સર્વને જાણતો નથી

(૪) આસ્રવનું સ્વરૂપ

[જીવમા થેતા વિકારી ભાવો (આસ્રવ) છોડવા લાયક છે એમ બતાવનારું સ્વરૂપ]

મિચ્છત્તં અવિરમણં કસાયજોગા ય સણ્ણસણ્ણા દુ ।
વહુવિદ્ધમેયા જીવે તસ્સેવ અણ્ણણરિણામા ॥૧૬૪॥

જાણાવરણાદીયસ્સ તે દુ કમ્મસ્સ કારણ હોતિ ।
તેસિં પિ હોદિ જીવો ય રાગદોસાદિભાવકરો ॥૧૬૫॥

મિથ્યાત્વ ને અવિરત, કષાયો, યોગ સજ્ઞ અસંજ્ઞ છે,
એ વિવિધ ભેદે જીવમાં, જીવના અનન્ય પરિણામ છે ૧૬૪
વળી તેહ જ્ઞાનાવરણુઆદિ કર્મના કારણુ બને,
ને તેમનું પણ જીવ બને જે રાગદ્વેષોદિ કર્મ ૧૬૫

અર્થ:—મિથ્યાત્વ, અવિરમણુ, કષાય અને યોગ—એ આસ્રવો સજ્ઞ (અર્થાત્ ચેતનના વિકાર) પણ છે અને અસજ્ઞ (અર્થાત્ પુદ્ગલના વિકાર) પણ છે વિવિધ ભેદવાળા સજ્ઞ આસ્રવો—કે જેઓ જીવમાં ઉત્પન્ન થાય છે તેઓ—જીવના જ અનન્ય પરિણામ છે વળી અસજ્ઞ આસ્રવો જ્ઞાનાવરણુ આદિ કર્મનું કારણુ (નિમિત્ત) થાય છે અને તેમને પણ (અર્થાત્ અસજ્ઞ આસ્રવોને પણ કર્મબંધનું નિમિત્ત થવામાં) રાગદ્વેષ આદિ ભાવ કરનારો જીવ કારણુ (નિમિત્ત) થાય છે.

જાવ ન વેદિ વિસેસતરં તુ આદાસવાણ દોહંપિ ।
 અળ્ળાળી નાવદુ સો કોહાહસુ વદ્વદે જીવો ॥૬૯॥
 કોહાહસુ વદ્વંતસ્સ તસ્સ કમ્મસ્સ સચઓ હોદી ।
 જીવસ્સેવં વંધો મણિદો સ્વલુ સવ્વદરસીહિ ॥૭૦॥

આત્મા અને આસ્રવતણે, જ્યા ભેદ જીવ જાણે નહિ,
 ક્રોધાદિમા સ્થિતિ ત્યા લગી, અજાની એવા જીવની. ૬૯

જીવ વર્તતાં ક્રોધાદિમા, સંચય કરમનો થાય છે,
 સહુ સર્વદેશી એ રીતે, બધન કહે છે જીવને ૭૦

અર્થ:—જીવ જ્યાંમુધી આત્મા અને આસ્રવ-એ બન્નેના તક્ષવત
 અને ભેદને જાણતો નથી ત્યાંમુધી તે અજાની રહ્યો થકો ક્રોધાદિક
 આસ્રવોમા પ્રવર્તે છે, ક્રોધાદિકમાં વર્તતા તેને કર્મનો સચય થાય
 છે. ખરેખર આ રીતે જીવને કર્મનો બધ સર્વજદેવોએ કહ્યો છે.

જહ્યા હમેણ જીવેણ અળ્ળણો આસવાણ ચ તહેવ ।
 ણાદં હોદિ વિસેસંતરં તુ તહ્યા ન વંધો સે ॥૭૧॥
 આ જીવ જ્યારે આસ્રવોનું, તેમ નિજ આત્માતણું,
 જાણે વિશેષાંતર, તદા બધન નહિ તેને થતુ ૭૧

અર્થ:—જ્યારે આ જીવ આત્મા અને આસ્રવોના તક્ષવત અને
 ભેદને જાણે ત્યાં તેને બધ થતો નથી

ણાદૂળ આસવાણં અસુચિત્તં ચ વિવરીયમાવ ચ ।
 દુક્ખસ્સ કારણં તિ ચ તદો ણિયત્તિ કુણદિ જીવો ॥૭૨॥
 અશુચિપાણુ વિપરીતતા એ, આસ્રવોના જાણીને,
 વળી જાણીને દુઃખકારણો, એથી નિવર્તન જીવ કરે. ૭૨

અર્થ:—આસ્રવોનું અશુચિપાણુ અને વિપરીતપણુ તથા તેઓ
 દુઃખના કારણ છે એમ જાણીને જીવ તેમનાથી નિવૃત્તિ કરે છે.

જીવણિવદ્ધા એ અધુવ અણિચ્ચા તદા અસરણા ય ।

દુક્ખા દુક્ખફલાત્તિ ય ણાદૂળ ણિવત્તપ તેહિં ॥૭૪॥

આ સર્વ જીવણિવદ્ધ, અધુવ. શરણહીન, અનિત્ય છે,
એ દુઃખ, દુઃખરૂપ જાણીને, એનાથી જીવ પામ્યા વળે. ૭૪

અર્થ:—આ આશ્રવો જીવની સાથે નિમજ છે, અધુવ છે,
અનિત્ય છે તેમ જ અશરણ છે, વળી તેઓ દુઃખરૂપ છે, દુઃખ જ
જેમનું ક્ષણ છે એવા છે—એવું જાણીને જાની તેમનાથી નિવૃત્તિ કરે છે.

પ. સંવરતુ સ્વરૂપ

(જીવના શુભાશુભ લાવો કેમ અટકાવવા તે
ખતાવનારું સ્વરૂપ)

ઉવઓગે ઉવઓગો કોહાદિસુ ણત્થિ કો વિ ઉવઓગો ।
કોહો કોહે ચેવ હિ ઉવઓગે ણત્થિ સ્વલુ કોહો ॥૧૮૧॥

ઉપયોગમા ઉપયોગ, કો ઉપયોગ નહિ કોધાદિમાં,
છે કોધ કોધ મહી જ, નિશ્ચય કોધ નહિ ઉપયોગમાં. ૧૮૧

અર્થ:—ઉપયોગ ઉપયોગમા છે, કોધાદિમાં કોઈ ઉપયોગ નથી;
વળી કોધ કોધમા જ છે, ઉપયોગમા નિશ્ચયથી કોધ નથી.

જહ કણયમગ્ગિતવિયં પિ કણયમાવં ણ તં પચ્ચિચ્ચયદિ ।

તહ કમ્મોદયતવિદો ણ જહદિ ણાણી દુ ણાણિત્ત ॥૧૮૨॥

જ્યમ અગ્નિતમ સુવર્ણ પણ નિજ સ્વર્ણભાવ નહિ તને,
ત્યમ કર્મઉદયે તમ પણ જ્ઞાની ન જ્ઞાનીપણ તને. ૧૮૨

અર્થ:—જેમ સુવર્ણ અગ્નિથી તપ્ત થયું થકું પણ તેના સુવર્ણપણાને છોડતું નથી તેમ જ્ઞાની કર્મના ઉદયથી તપ્ત થયો થકા પણ જ્ઞાનીપણાને છોડતો નથી.

સુદ્ધં તુ વિયાણતો સુદ્ધ ચેવપ્પયં લહ્હ જીવો ।
જાણંતો દુ અસુદ્ધં અસુદ્ધમેવપ્પયં લહ્હ ॥૧૮૬॥

જે શુદ્ધ જાણે આત્મને તે શુદ્ધ આત્મ જ મેળવે,
અણશુદ્ધ જાણે આત્મને અણશુદ્ધ આત્મ જ તે લહે. ૧૮૬

અર્થ:—શુદ્ધ આત્માને જાણતો—અનુભવતો જીવ શુદ્ધ આત્માને જ પામે છે અને અશુદ્ધ આત્માને જાણતો—અનુભવતો જીવ અશુદ્ધ આત્મા જ પામે છે.

અપ્પાણમપ્પણા રંધિરુણ દોપુણ્ણપાવજોણસુ ।
દંસણનાણહિ ઠિદો ઇચ્છાવિરદો ય અણ્ણહિ ॥૧૮૭॥

જો સર્વસંગમુક્તો જ્ઞાયદિ અપ્પાણમપ્પણા અપ્પા ।
ણવિ કમ્મં ણોકમ્મં ચેદા ચિંતેદિ યયત્તં ॥૧૮૮॥

અપ્પાણ જ્ઞાયંતો દંસણનાણમઓ અણ્ણમઓ ।
લહ્હ ઈચ્છિરેણ અપ્પાણમેવ સો કમ્મપવિમુક્કં ॥૧૮૯॥

પુણ્યપાપયોગથી રોકીને નિજ આત્મને આત્મા થકી,
દર્શન અને જ્ઞાને ઠરી પરદ્રવ્યધમ્મણ પરિહરી ૧૮૭

જે સર્વસંગવિમુક્ત ધ્યાવે આત્મને આત્મા વડે,—
—નહિ કર્મ કે નોકર્મ, ચેતક ચેતતો એકત્વને ૧૮૮

તે આત્મ ધ્યાતો, જ્ઞાનદર્શનમય, અનન્યમયી ખરે,
ખસ અદ્વયકાળે કર્મથી પ્રવિમુક્ત આત્માને વરે. ૧૮૯

અર્થ:—આત્માને આત્મા વડે જે પુ ન્યાપદ્ય શુભાશુભ યોગોથી
રોકીને દર્શનજ્ઞાનમાં સ્થિત થયો થકા અને અન્ય (વસ્તુ)ની ધમ્મણથી

વિરમ્યો થકો, જે આત્મા, (ધ્વજારહિત થવાથી) સર્વ સંગથી રહિત થયો થકો, (પોતાના આત્માને આત્મા વડે ધ્યાવે છે—કર્મ અને નોકર્મને ધ્યાતો નથી, (પોતે) ચેતયિતા હોવાથી એકત્વને જ ચિંતવે છે—ચેતે છે—અનુભવે છે, તે (આત્મા), આત્માને ધ્યાતો, દર્શનજ્ઞાનમય અને અનન્યમય થયો થકો, અલ્પકાળમા જ કર્મથી રહિત આત્માને પામે છે

—*—

(૬) નિર્જરાનું સ્વરૂપ.

સંવરપૂર્વક જે પૂર્વના વિકારી ભાવોને તથા પૂર્વે
ખાધેલા કર્મોને ટાળે છે તેને નિર્જરા કહે છે
તે ખતાવનારું સ્વરૂપ.

ઉદયવિવાગો વિવિહો કમ્માણં વણિઓ જિણવરેહિં ।

જાનુ તે મજ્ઞ સહાવા જાણગભાવો દુ અહમિક્કો ॥૧૯૮॥

કર્મોત્થા જે વિવિધ ઉદય-વિપાક જિનવર વર્ણવ્યો,
તે મુજ સ્વભાવો છે નહિ, હું એક જ્ઞાયકભાવ છું. ૧૯૮

અર્થ—કર્મોના ઉત્થનો વિપાક (ફળ) જિનવરોએ અનેક પ્રકારનો
વર્ણવ્યો છે, તે મારા અજ્ઞાવો નથી, હું તો એક જ્ઞાયકભાવ છું.

પુગ્ગલકમ્મં રાગો તસ્સ વિવાગોદઓ હવદિ एसो ।

જાનુ एस મજ્ઞ ભાવો જાણગભાવો દુ અહમિક્કો ॥૧૯૯॥

પુદ્ગલકરમરૂપ રાગનો જ વિપાકરૂપ છે ઉદય આ,
આ છે નહિ મુજ ભાવ, નિશ્ચય એક જ્ઞાયકભાવ છું. ૧૯૯

અર્થ:—રાગ પુદ્ગલકર્મ છે, તેનો વિપાકરૂપ ઉદય આ છે, આ
મારો ભાવ નથી, હું તો નિશ્ચયથી એક જ્ઞાયકભાવ છું

* ચેતયિતા = ચેતનાર, દેખનાર—જાણનાર.

x અનન્ય = અન્યમય નહિ એવો.

एवं सम्महिद्धी अप्पाणं मुणदि जाणगसहावं ।
उदयं कम्मविधागं य मुअदि तच्च वियाणतो ॥२००॥

સુદૃષ્ટિ એ રીત આત્મને, જ્ઞાયકસ્વભાવ જ બાણુતો,
ને ઉદય કર્મવિપાકરૂપ તે, તત્ત્વજ્ઞાયક છોડતો. ૨૦૦

અર્થ:—આ રીતે સમ્યગ્દૃષ્ટિ આત્માને (પોતાને) જ્ઞાયકસ્વભાવ
બાણુ છે અને તત્ત્વને અર્થાત્ યથાર્થ સ્વરૂપને બાણુતો થકા કર્મના
વિપાકરૂપ ઉત્પન્નને છોડે છે.

गमाणुमित्तयंपि दु रायादीणं तु विज्जदे जस्स ।
ण वि सो जाणदि अप्पाणय तु सव्वागमधरो वि ॥२०१॥

આણુમાત્ર પણ રાગાદિનો સહભાવ વર્તે જેહને,
તે સર્વ આગમધર, ભણે પણ બાણુતો નહિ આત્મને ૨૦૧

અર્થ:—ખરેખર જે જીવને પરમાણુમાત્ર-લેશમાત્ર પણ રાગા-
દિક વર્તે છે તે જીવ અને સર્વ આગમ ભણેલો હોય તો પણ આત્માને
નથી બાણુતો.

मज्झ परिग्गहो जइ तदो अहमजीवदं तु गच्छेज्ज ।
णादेव अहं जह्मा तह्मा ण परिग्गहो मज्झ ॥२०८॥

પરિગ્રહ કરી મારો બને તો, હું અજીવ બનું ખરે,
હું તો ખરે જ્ઞાતા જ તેથી, નહિ પરિગ્રહ મુજ બને. ૨૦૮

અર્થ:—જો પરદ્રવ્ય-પરિગ્રહ મારો હોય તો હું અજીવપણાને
પામું. કારણ કે હું તો જ્ઞાતા જ છું તેથી (પરદ્રવ્યરૂપ) પરિગ્રહ
મારો નથી.

छिज्जदु वा भिज्जदु वा णिज्जदु वा अहव जादु विप्पलय ।
जह्मा तह्मा गच्छदु तहवि हु ण परिग्गहो मज्झ ॥२०९॥

છેદાવ, વા ભેદાવ, કેા લઈ જાવ, નષ્ટ જનો લલે,
વા અન્ય કેા રીત જાવ, પણ પરિગ્રહ નથી મારેા જરે ૨૦૯

અર્થ.—હેનાઈ જાઓ, અથવા ભેનાઈ જાઓ, અથવા કેાઈ
લઈ જાઓ, અથવા નષ્ટ થઈ જાઓ, અથવા તેા ગમે તે રીતે જાઓ
તોપણ ખરેખર પરિગ્રહ મારેા નથી

અપરિગ્રહો અણિચ્છો મણિદો જાણીય ણિચ્છરે ધમ્મ ।
અપરિગ્રહો અધમ્મસ્સ જાણમો તેજ સો હોદિ ॥૨૧૦॥

અનિચ્છક કહ્યો અપરિગ્રહી, જ્ઞાની ન ઇચ્છે પુણ્યને,
તેથી ન પરિગ્રહી પુણ્યનો તે, પુણ્યનો જ્ઞાયક રહે ૨૧૦

અર્થ.—અનિચ્છકને અપરિગ્રહી કહ્યો છે અને જ્ઞાની ધર્મને
(પુણ્યને) ઇચ્છતો નથી, તેથી તે ધર્મનો પરિગ્રહી નથી, (ધર્મનો)
જ્ઞાયક જ છે

અપરિગ્રહો અણિચ્છો મણિદો જાણીય ણિચ્છદિ અધમ્મ ।
અપરિગ્રહો અધમ્મસ્સ જાણમો તેજ સો હોદિ ॥૨૧૧॥

અનિચ્છક કહ્યો અપરિગ્રહી, જ્ઞાની ન ઇચ્છે પાપને,
તેથી ન પરિગ્રહી પાપનો તે, પાપનો જ્ઞાયક રહે. ૨૧૧

અર્થ.—અનિચ્છકને અપરિગ્રહી કહ્યો છે અને જ્ઞાની અધર્મને
(પાપને) ઇચ્છતો નથી તેથી તે અધર્મનો પરિગ્રહી નથી, (અધર્મનો)
જ્ઞાયક જ છે

સમ્મદિટ્ઠી જીવા ણિસ્સકા હોંતિ ણિબ્બયા નેજ ।
સત્તમયવિપ્પમુક્કા જહ્મા તહ્મા દુ ણિસ્સકા ॥૨૨૮॥

સમ્યક્ત્વવત જીવો નિઃશકિત, તેથી છે નિર્ભય અને,
છે સપ્તભયપ્રવિમુક્ત જેથી, તેથી તે નિઃશક છે. ૨૨૮

અર્થ:—સમ્યગ્દષ્ટિ જીવો નિઃશક હોય છે તેથી નિર્ભય હોય છે; અને કારણ કે સપ્ત ભયથી રહિત હોય છે તેથી નિઃશક હોય છે (-અડોલ હોય છે.)

જો ચત્તારિ વિ પાપ છિદદિ તે કમ્મવંધમોહકરે ।
સો ણિસ્સંકો ચેદા સમ્માદિટ્ઠી મુણેયવ્વો ॥૨૨૯॥
જે કર્મબંધનમોહકર્તા પાદ ચારે છેદતો,
ચિન્મૂર્તિ તે શંકારહિત સમકિતદષ્ટિ જાણવો. ૨૨૯

અર્થ:—જે ચેતયિતા, કર્મબંધ સળધી મોહ કરનારા (અર્થાત્ જીવ નિશ્ચયથી કર્મવડે બધાયો છે એવો ભ્રમ કરનારા) મિથ્યાત્વાદિ ભાવોરૂપ ચારે પાયાને છેદે છે, તે નિઃશક સમ્યગ્દષ્ટિ જાણવો.

જો દુ ણ કરેદિ કંઠં કમ્મફલેસુ તહ સવ્વધમ્મેસુ ।
સો ણિક્કંઠો ચેદા સમ્માદિટ્ઠી મુણેયવ્વો ॥૨૩૦॥
જે કર્મફળ ને સર્વ ધર્મ તણી ન કાંક્ષા રાખતો,
ચિન્મૂર્તિ તે કાંક્ષારહિત સમકિતદષ્ટિ જાણવો. ૨૩૦

અર્થ:—જે ચેતયિતા કર્મોના ફળો પ્રત્યે તથા સર્વ ધર્મો પ્રત્યે કાંક્ષા કરતો નથી તે નિષ્કાંક્ષ સમ્યગ્દષ્ટિ જાણવો.

જો ણ કરેદિ જુગુપ્પં ચેદા સવ્વેસિમેવ ધમ્માણ ।
સો ચલ્લુ ણિવિવિદિગિચ્છો સમ્માદિટ્ઠી મુણેયવ્વો ॥૨૩૧॥

સૌ કોઈ ધર્મ વિષે જુગુપ્સાભાવ જે નહિ ધારતો,
ચિન્મૂર્તિ નિર્વિચિકિત્સ સમકિતદષ્ટિ નિશ્ચય જાણવો. ૨૩૧

અર્થ:—જે ચેતયિતા બધાય ધર્મો (વસ્તુના સ્વભાવો) પ્રત્યે જુગુપ્સા (ગ્લાનિ) કરતો નથી તે નિશ્ચયથી નિર્વિચિકિત્સા (-વિચિકિત્સા હોય રહિત) સમ્યગ્દષ્ટિ જાણવો.

* ચેતયિતા = ચેતનાર, જાણનાર-દેખનાર; આત્મા.

જા હવદ્ અસમ્મૂહો ચેદા સદિદ્ધિ સન્વભાવેસુ ।

સૌ સ્વલ્લુ અમૂહદિદ્ધી સમાદિદ્ધી મુણેયવ્વો ॥૨૩૨॥

સંમૂહ નહિ જે સર્વ લાવે, સત્ય દષ્ટિ ધારતો,
તે મૂહદષ્ટિરહિત સમકિતદષ્ટિ નિશ્ચય જાણવો. ૨૩૨

અર્થ :—જે ચેતયિતા સર્વ લાવોનાં અમૂહ છે—યથાર્થ દષ્ટિવાળો
છે, તે ખરેખર અમૂહદષ્ટિ સમ્યગ્દષ્ટિ જાણવો

જો સિદ્ધભત્તિજુત્તો ઉપગૂહણગો દુ સન્વધમ્માણં ।

સૌ ઉવગૂહણકારી સમ્માદિદ્ધી મુણેયવ્વો ॥૨૩૩॥

જે સિદ્ધભક્તિસહિત છે ઉપગૂહક છે સૌ ધર્મનો,
ચિન્મૂર્તિ તે ઉપગૂહનકર સમકિતદષ્ટિ જાણવો. ૨૩૩

અર્થ :—જે (ચેતયિતા) સિદ્ધની (શુદ્ધાત્માની) ભક્તિ સહિત
છે અને પર વસ્તુના સર્વ ધર્મોને ગોપવનાર છે (અર્થાત્ રાગાદિ
પરલાવોમા જોડાતો નથી) તે ઉપગૂહનકારી સમ્યગ્દષ્ટિ જાણવો

ઉમ્મગ્ગં ગચ્છંતં સગંપિ મગ્ગે ઠવેદિ જો ચેદા ।

સૌ ઠિદિકરણાજુત્તો સમ્માદિદ્ધી મુણેયવ્વો ॥૨૩૪॥

ઉન્માર્ગગમને સ્વાત્મને પણ માર્ગમાં જે સ્થાપતો,
ચિન્મૂર્તિ તે સ્થિતિકરણયુત, સમકિતદષ્ટિ જાણવો. ૨૩૪

અર્થ :—જે ચેતયિતા ઉન્માર્ગે જતા પોતાના આત્માને પણ
માર્ગમાં સ્થાપે છે, તે સ્થિતિકરણયુક્ત (ચિત્તિકરણયુક્ત સહિત)
સમ્યગ્દષ્ટિ જાણવો.

જો કુણદિ વચ્છલત્તં તિયેદ્દ સાહૂણ મોક્ષમગ્ગમ્મિ ।

સૌ વચ્છલભાવજુદો સમ્માદિદ્ધી મુણેયવ્વો ॥૨૩૫॥

જે મોક્ષમાર્ગે 'સાધુ'ત્રયનું, વત્સલત્વ કરે ઝાડો !
ચિન્મૂર્તિ તે વાત્સલ્યયુત સમકિતદષ્ટિ જાણવો. ૨૩૫

અર્થ:—જે (ચેતયિતા) મોક્ષમાર્ગમાં રહેલા સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રણી ત્રણ સાધકો—સાધનો પ્રત્યે (અથવા વ્યવહારે આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને મુનિ—એ ત્રણ સાધુઓ પ્રત્યે) વાતસહ્ય કરે છે, તે વત્સલભાવયુક્ત (વત્સલભાવ સહિત) સમ્યગ્દષ્ટિ જાણવો।

વિજ્ઞારહમારૂઢો મળોરહપહેસુ મમદ જો ચેદા ।

સો જિણણાણપહાવી સમ્માદિઢી મુણેયન્વો ॥૨૩૬॥ ~

ચિન્મૂર્તિ મન-રથપંથમાં, વિદ્યારથાડૂઢ ધૂમતો,
તે જિનજ્ઞાનપ્રભાવકર, સમકિતદેષ્ટિ જાણવો । ૨૩૬

અર્થ:—જે ચેતયિતા વિદ્યાણી રથના આડઢ થયો થકો (—અડયો થકો) મનણી રથ-પંથમાં (અર્થાત્ જ્ઞાનણી જે રથને ચાલવાનો માર્ગ તેમાં) બ્રમણ કરે છે, તે જિનેશ્વરના જ્ઞાનની પ્રભાવના કરનારો સમ્યગ્દષ્ટિ જાણવો।

—૨—

(૭) બંધ સ્વરૂપ

(જીવને ગગદ્ગેયથી બંધ થાય છે, મારે બંધ છોડવા-
લાયક છે, તે બતાવનારું સ્વરૂપ)

જો મણ્ણદિ હિંસામિ ચ હિંસિજ્ઞામિ ચ પરેહિં સત્તેહિં ।

સો મૂઢો અણ્ણાણી ણાણી યત્તો હુ વિવરીદ્ધો । ૨૩૭ ।

જે માનતો—હુ મારું ને પર જીવ મારે મુજને,
તે મૂઢ છે, અજ્ઞાની છે, વિપરીત એથી જ્ઞાની છે ૨૩૭

અર્થ:—જે એમ માને છે, કે ‘હુ પર જીવોને મારું છું (—હજી છું) અને પર જીવો મને મારે છે,’ તે મૂઢ (—મોલી) છે, અજ્ઞાની છે, અને આનાથી વિપરીત (અર્થાત્ આવું નથી માનતો) તે જ્ઞાની છે,

જો જ મરદિ જ ય દુહિદો સોવિ ય કમ્મોદયેણ ચેવ ચલુ ।
તહ્યા જ મારિદો જો દુહાવિદો ચેદિ જ હુ મિચ્છા ॥૨૫૮॥
વળી નવ મરે, નવ દુખી બને, તે કર્મના ઉદયે ખરે.
'મે નવ હુણ્યો, નવ દુઃખી કર્યો'—તુજ મત શુ નહિ મિથ્યા ખરે ?

અર્થ:—વળી જે નથી મરતો અને નથી દુખી થતો તે પંચ
ખેખર કર્મના ઉદયથી જ થાય છે, તેથી—'મે ન ગાર્યો, મે ન
દુખી કર્યો' એવો તારો અભિપ્રાય શુ ખરેખર મિથ્યા નથી ?
પણા દુ જા મઈ દે દુક્ખિંદસુહિંદે કરેમિ સત્તેતિ ।

પણા દે મૂઢમદ સુહાસુહં વંધણ કમ્મ ॥૨૫૯॥
આ બુદ્ધિ જે તુજ—'દુઃખિત તેમ સુખી કરુ છુ જીવને,'
તે મૂઢ મતિ તારી અરે ! શુભ અશુભ બાધે કર્મને. ૨૫૯

અર્થ:—તારી જે આ બુદ્ધિ છે કે હું જીવોને દુઃખી—સુખી
કે છુ, તે આ તારી મૂઢબુદ્ધિ જ (મોહસ્વરૂપ બુદ્ધિ જ)
શુભાશુભ કર્મને બાધે છે.

અજ્ઞવસિદ્ધેણ વધો સત્તે મારેહ મા વ મારેહ ।
પણો વવસમાણો જીવાણં ણિચ્છયણપસન ॥૨૬૦॥

મારો—ન મારો જીવને, છે બધ અધ્યવસાનથી,
—આ જીવકેરા બધનો, સંક્ષેપ નિશ્ચયનય થકી. ૨૬૦.

અર્થ:—જીવોને મારો અથવા ન મારો—કર્મબધ અધ્યવસાનથી
જ થાય છે આ, નિશ્ચયનયે, જીવોના બધનો સંક્ષેપ છે

અજ્ઞવસાણણિમિત્તં જોવા વજ્જંતિ કમ્મણાં જદિ દિ ।
મુચ્ચંતિ મોક્ષમગ્ગે ઠિદા ય તા કિં કરેન્ન તુમં ॥૨૬૧॥

મો જીવ અધ્યવસાનકારણુ કર્મથી બધાય જ્યા
ને મોક્ષમાર્ગે સ્થિત જીવો મુકાય, તું શું કરે ભલો ? ૨૬૧

અર્થ:—હે ભાઈ! જો ખરેખર અધ્યવસાનના નિમિત્તે જીવો કર્મથી બંધાય છે અને મોક્ષમાર્ગમાં સ્થિત મુકાય છે, તો તુ શું કરે છે? (તારો તો બાંધવા-છોડવાનો અભિપ્રાય વિકળ ગયો.)

સર્વે કરેહ જીવો અજ્ઞવસાણેણ તિરિયણેરયિણ ।
દેવમણુયે ચ સર્વે પુણં પાવં ચ ણેયવિહં ॥૨૬૮॥

ધમ્માધમ્મં ચ તદ્વા જીવાજીવે અલોચલોચ ચ ।
સર્વે કરેહ જીવો અજ્ઞવસાણેણ અપ્પાણં ॥૨૬૯॥

તિર્યંચ, નારક, દેવ, માનવ, પુણ્ય પાપ વિવિધ જે, તે સર્વરૂપ નિજને કરે છે જીવ અધ્યવસાનથી. ૨૬૮
વળી એમ ધર્મ અધર્મ, જીવ અજીવ, લોક અલોક જે, તે સર્વરૂપ નિજને કરે છે, જીવ અધ્યવસાનથી ૨૬૯

અર્થ:—જીવ અધ્યવસાનથી તિર્યંચ, નારક, દેવ અને મનુષ્ય એ સર્વ પર્યાયો તથા અનેક પ્રકારના પુણ્ય અને પાપ—એ બધારૂપ પોતાને કરે છે. વળી તેવી રીતે જીવ અધ્યવસાનથી ધર્મ-અધર્મ જીવ-અજીવ અને લોક-અલોક—એ બધારૂપ પોતાને કરે છે

પદાણિ ણત્થિ જેસિ અજ્ઞવસાણાણિ ષ્વમાદીણિ ।
તે અસુહેણ સુહેણ વ કમ્મેણ મુણી ણ લિપ્પંતિ ॥૨૭૦॥

એ આદિ અધ્યવસાન વિધવિધ વર્તતા નહિ જેમને, તે મુનિવરો લેપાય નહિ શુભ કે અશુભ કર્મોવડે. ૨૭૦

અર્થ:—આ (પૂર્વે કહેલા) તથા આવા બીજા પણ અધ્યવસાન જેમને નથી તે મુનિઓ અશુભ કે શુભ કર્મથી લેપાતા નથી

પવં વવહારણઓ પહિસિદ્ધો જાણ ણિચ્છયણયેણ ।
ણિચ્છયણયાસિદ્ધા પુણ મુણિણો પાવંતિ ણિવ્વાણં ॥૨૭૧॥

વ્યવહારનય એ રીતે જાણુ, નિષિદ્ધ નિશ્ચયનય થકી;
નિશ્ચયનયાશ્રિત મુનિવરો, પ્રાપ્તિ કરે નિર્વાણની. ૨૭૨

અર્થ:—એ રીતે (પૂર્વોક્ત રીતે) (પરાગ્રિત એવો) વ્યવહારનય
નિશ્ચયનય વડે નિષિદ્ધ જાણુ, નિશ્ચયનયને આશ્રિત મુનિએ નિર્વાણને
પામે છે

વદસમિદીગુત્તીઓ સીલતત્ત્વં જિનવરેહિ પળ્લન્ત ।
કુલ્લતો વિ અમલ્લો અળ્લાણી મિલ્લદિદ્ધી દુ ॥૨૭૩॥

જિનવર કહેલાં વ્રત, સમિતિ, શુભિ વળી તપ-શીલને,
કરતાં છતાંય અલભ્ય જીવ, અજ્ઞાની મિથ્યાદષ્ટિ છે. ૨૭૩

અર્થ:—જિનવરોએ કહેલા વ્રત, સમિતિ, શુભિ, શીલ, તપ
કરતાં છતાં પણ અલભ્ય જીવ અજ્ઞાની અને મિથ્યાદષ્ટિ છે.

આદા રુ મજ્ઝ ણાણ આદા મે દંનણં ચરિત્તં ચ ।
આદા પચ્ચક્કલાણ આદા મે સવરો જોગો ॥૨૭૪॥

મુજ આત્મ નિશ્ચય જ્ઞાન છે, મુજ આત્મ દર્શન ચરિત છે,
મુજ આત્મ પ્રત્યાખ્યાન ને, મુજ આત્મ સવર યોગ છે. ૨૭૪

અર્થ:—નિશ્ચયથી મારો આત્મા જ જ્ઞાન છે, મારો આત્મા જ
દર્શન અને ચરિત છે, મારો આત્મા જ પ્રત્યાખ્યાન છે, મારો
આત્મા જ સવર અને યોગ (—સમાધિ, ધ્યાન) છે.

(૮) મોક્ષનુ-સ્વરૂપ

(જીવની સંપૂર્ણ પવિત્રતા બતાવનારું સ્વરૂપ)

વંધાણં ચ સહાવં વિયાણિઓ અપ્પણો સહાવં ચ ।
વંધેસુ જો વિરજ્જન્તિ સો કમ્મવિમોક્કલણ કુળ્લે ॥૨૭૫॥

બંધો તણો જાણી સ્વભાવ, સ્વભાવ જાણી આત્મનો,
જે બંધ માંડી વિરક્ત થાયે, કર્મમોક્ષ કરે અહો ! ૨૯૩

અર્થ:—બંધાના સ્વભાવને અને આત્માના સ્વભાવને જાણીને
બંધો પ્રત્યે જે વિરક્ત થાય છે તે કર્મોથી મુક્ત થાય છે

जीवो बंधो य तद्वा छिज्जति सलक्खणेहिं णियएहिं ।
पण्णाछेदणएण उ छिण्णा णाणत्तमावण्णा ॥२९४॥

જીવ બંધ બાંને, નિયત નિજ નિજ લક્ષણે છેદાય છે.
પ્રજ્ઞાધીણી થકી છેદતા, બાંને જુદા પડી જાય છે ૨૯૪

અર્થ:—જીવ તથા બંધ, નિયત સ્વલક્ષણોથી (પોતાપોતાના
નિશ્ચિત લક્ષણોથી) છેદાય છે, પ્રજ્ઞાશ્રી છીણીવડે છેદવામા આવતા
તેઓ નાનાપણાને પામે છે અર્થાત્ જુદા પડી જાય છે.

जीवो बंधो य तद्वा छिज्जति सलक्खणेहिं णियएहिं ।
बन्धो छेपयव्वो सुद्धो अप्पा य धित्तव्वो ॥२९५॥

જીવ બંધ જ્યા છેદાય એ રીત નિયત નિજ નિજ લક્ષણે,
ત્યા છોડવો એ બંધને, જીવ ગ્રહણ કરવો શુદ્ધને. ૨૯૫

અર્થ:—એ રીતે જીવ અને બંધ તેમના નિશ્ચિત સ્વલક્ષણોથી
છેદાય છે. ત્યાં બંધને છેદવો અર્થાત્ છોડવો અને શુદ્ધ આત્માને
ગ્રહણ કરવો

जो ण कुणइ अवराहे सो णिस्संको उ जणवए भमई ।
ण वि तस्स वज्झिदुं जे चिंता उप्पज्जइ कयाइ ॥३०२॥

एवहिं सावराहो वज्झामि अहं तु संकिदो चेया ।
जइ पुण णिरवराहो णिस्संकोहं ण वज्झामि ॥३०३॥

અપરાધ જે કરતો નથી, નિઃશંક લોક વિષે કરે,
 ‘બંધાઉં હું’ એવી કદી ચિંતા ન થાયે તેહને. ૩૦૨
 ત્યમ આત્મા અપરાધી ‘હું બંધાઉં’ એમ સંશંક છે,
 ને નિરપરાધી જીવ ‘નહિ બંધાઉં’ એમ નિઃશંક છે. ૩૦૩

અર્થ:—જે પુરુષ અપરાધ કરતો નથી તે લોકમાં નિઃશંક કરે
 છે, કારણ કે તેને બંધાવાની ચિંતા કદાપિ ઉપજતી નથી. એવી રીતે
 અપરાધી આત્મા ‘હું અપરાધી છું’ તેથી ‘હું બંધાઉં’ એમ શંકિત
 હોય છે, અને જો નિરપરાધી (આત્મા) હોય તો ‘હું નહિ બંધાઉં’
 એમ નિઃશંક હોય છે

(૯) સર્વવિશુદ્ધજ્ઞાનસ્વરૂપ

દિદ્વી જહેવ જાણં અકારયં તહ અવેદયં ચેવ ।
 જાણહ ય વંધમોક્ષં કમ્મુદયં જિજ્ઞસં ચેવ ॥૩૨૦॥

જ્યમ નેત્ર, તેમજ જ્ઞાન નથી કારક નથી વેદક અરે !
 જાણે જ કર્મોદય, નિરજરા, બધ તેમ જ મોક્ષને. ૩૨૦

અર્થ:—જેમ નેત્ર (દ્રશ્ય પદાર્થોને કરતુ—મોગવતું નથી, દ્રષ્ટે
 જ છે), તેમ જ્ઞાન અકારક તથા અવેદક છે, અને બધ, મોક્ષ,
 કર્મોદય તથા નિર્જરાને જાણે જ છે

વચહારભાસિષ્ણ ડ પરદર્શન મમ મળતિ અચિદિયત્થા ।
 જાણંતિ જિજ્ઞસ્યેણ ડ જય મહ પરમાણુમિચ્છમવિં કિંચિ ॥

વ્યવહારમૂઢ અતત્ત્વવિદ્, પરદ્રવ્યને ‘મારું’ કહે,
 ‘પરમાણુમાત્ર ન મારું’ જ્ઞાની જાણતા નિશ્ચયવડે. ૩૨૧

અર્થ:—જેમણે પદાર્થનું સ્વરૂપ જાણવું નથી એવા પુરુષો વ્યવહારનાં વ્યવસ્થાને ગ્રહીને ‘પરદ્રવ્ય માત્ર છે,’ એમ કહે છે પરંતુ જાનીઓ નિશ્ચયવડે જાણે છે કે ‘કાર્ધ પરમાણુ માત્ર પણ મારું નથી’

કર્મ્મં જં પુવ્વકયં સુહાસુહમણેયવિત્થરવિસેસં ।

તત્તો ણિયત્તપ અપ્પય તુ જો સો પહ્વિક્કમણ ॥૩૮૩॥

કર્મ્મં જં સુહમસુહં જહ્મિ ય માવહ્મિ વજ્જહ્મ મવિસ્સં ।

તત્તો ણિયત્તપ જો સો પચ્ચવસાણં હવહ્મ ચેયા ॥૩૮૪॥

જં સુહમસુહમુદિણ્ણ સંપદિ ય અણેયવિત્થરવિસેસં ।

તં દોસં જો ચેયહ્મ સો સલ્લ આલોયણં ચેયા ॥૩૮૫॥

ણિચ્ચં પચ્ચવસાણં કુવ્વહ્મ ણિચ્ચં પહ્વિક્કમદિ યો ય ।

ણિચ્ચ આલોચેયહ્મ સો હુ ચરિત્તં હવહ્મ ચેયા ॥૩૮૬॥

શુભ ને અશુભ અનેકવિધ પૂર્વ કરેલું કર્મ જે,
તેથી નિવર્તે આત્મને, તે આત્મા પ્રતિક્રમણ છે. ૩૮૩

શુભ ને અશુભ લાવિ કરમ જે લાવમા બંધાય છે,
તેથી નિવર્તન જે કરે તે, આત્મા પચ્ચગાણ છે ૩૮૪

શુભ ને અશુભ અનેકવિધ છે વર્તમાને ઉદ્ધિત જે,
તે દોષને જે ચેતતો, તે જીવ આલોચન ખરે ૩૮૫

પચ્ચગાણ નિત્ય કરે અને પ્રતિક્રમણ જે નિત્યે કરે,
નિત્યે કરે આલોચના, તે આત્મા ચારિત્ર છે. ૩૮૬

અર્થ:—પૂર્વ કરેલું જે અનેક પ્રકારના વિસ્તારવાળું (જ્ઞાના-વરણીયાદિ) શુભાશુભ કર્મ તેનાથી જે આત્મા પોતાને નિવર્તાવે છે, તે આત્મા પ્રતિક્રમણ છે

લવિષ્ય કાળતુ જે શુભ-અશુભ કર્મ તે જે ભાવમા બધાય છે તે ભાવથી જે આત્મા નિવર્તે છે, તે આત્મા પ્રત્યાખ્યાન છે

વર્તમાન કાળે ઉદયમા આવેયુ જે અનેક પ્રકારના વિસ્તારવાળું શુભ-અશુભ કર્મ તે દોષને જે આત્મા ચેતે છે—અનુભવે છે—જ્ઞાતાભાવે જાણી લે છે (અર્થાત્ તેનું સ્વામિત્વ-કર્તાપણું છોડે છે) તે આત્મા ખરેખર આલોચના છે

જે સદા પ્રત્યાખ્યાન કરે છે, સદા પ્રતિક્રમણ કરે છે અને સદા આલોચના કરે છે, તે આત્મા ખરેખર ચારિત્ર છે

ण वि सकृद् धित्तु जं ण विमोक्षु ज य जं परदव्वं ।
सो को वि य तस्स गुणो पाउणिओ विस्ससो वा वि ॥૪૦૬॥

જે દ્રવ્ય છે પર તેહને ન ગ્રહી, ન છોડી શકાય છે;
એવો જ તેનો શુભ કો, પ્રાયોગી ને વૈસસિક છે. ૪૦૬

અર્થ:—જે પરદ્રવ્ય છે તે ગ્રહી શકાતું નથી તથા છોડી શકાતું નથી. એવો જ કોઈ તેનો (આત્માનો) ૧પ્રાયોગિક તેમ જ વૈસસિક શુભ છે

मोक्षपहे अण्णणं ठवेहि तं चेव ज्ञाहि तं चेय ।
तत्थेव विहर णिच्चं मा विहरसु अण्णदव्वेसु ॥૪૧૨॥

તું સ્થાપ નિજને મોક્ષપથે, ધ્યા, અનુભવ તેહને,
તેમાં જ નિત્ય વિહાર કર, નહિ વિહાર પરદ્રવ્યો વિષે. ૪૧૨

અર્થ:—(હે ભવ્ય!) તું મોક્ષમાર્ગમાં પોતાના આત્માને સ્થાપ, તેનું જ ધ્યાન કર, તેને જ ચેત—અનુભવ અને તેમાં જ નિરંતર વિહાર કર, અન્ય દ્રવ્યોમા વિહાર ન કર

પાઠ ૮ મો

હવે મોક્ષમાર્ગનું બીજું રત્ન સમ્યગ્જ્ઞાન છે તેથી તેમાં
લાગેલા દોષનું પ્રતિક્રમણ કહેવામાં આવે છે.

મईसुइओही मणपज्जयं तहा केवलं च पंचमयं ।
जे जे विराहिया खलु मिच्छा मि दुक्कड हुज्ज ॥२७॥ *

અર્થ:—હે ભગવાન ! મે મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન,
મનઃપર્યાયજ્ઞાન અને ટ્રેવણજ્ઞાન એ પાંચ પ્રકારના જ્ઞાનોમાધી જે કોઈ
જ્ઞાનની વિગ્રહના કરી લેાય—આશાતના કરી હોય તે સંબધી મારા
સર્વ પાપ નિવૃત્ત થાઓ

પાઠ ૯ મો

બાર પ્રકારના વ્રતનું સ્વરૂપ

(૧) હિંસાનું સ્વરૂપ

*आत्मपरिणामहिंसनहेतुत्वात्सर्वमेव हिंसैतत् ।
अनृतवचनादिकेवलमुदाहृतं शिष्यबोधाय ॥४२॥

અર્થ:—આત્માના શુદ્ધોપયોગરૂપ પરિણામોનો ધાતવાવાળો
ભાવ તે સંપૂર્ણ હિંસા છે. અસત્ય વચનાદિક બેદો માત્ર શિષ્યોને
સમજાવવા માટે ઉદાહરણરૂપ કહે છે

* શ્રાવક પ્રતિક્રમણ પ નિવાલજીવેત પા ૯૯

x સમ્યગ્દષ્ટિ શ્રાવકને આવા શુભભાવરૂપ વ્રત હોય છે, મિથ્યાદષ્ટિને
હોતા નથી કેમ કે તેનાં વ્રતને બાળવ્રત કહ્યા તેથી તેને સાચાં વ્રત
હોતા નથી.

યત્કલુ કષાયયોગાત્પ્રાણાનાં દ્રવ્યભાવરૂપાણામ્ ।
વ્યપરોપણસ્ય કરણં સુનિશ્ચિતા ભવતિ સા હિંસા ॥૪૩॥

અર્થ:—ખરી રીતે કષાય સહિત યોગ્યાથી જે દ્રવ્ય અને ભાવરૂપ એ પ્રકારના પ્રાણોનો ધાત કરવો તે પ્રસિદ્ધ -રીતે નક્કી થયેલી હિંસા છે.

અપ્રાદુર્ભાવઃ કલુ રાગાદીનાં ભવત્યર્હિંસેતિ ।
તેપ્રામેયોત્પત્તિર્હિંસેતિ જિનાગમસ્ય સંક્ષેપઃ ॥૪૪॥

અર્થ:—ખરેખર રાગાદિ ભાવોનું પ્રગટ ન થવું તે અહિંસા છે, અને તે રાગાદિ ભાવોની ઉત્પત્તિ થવી તે હિંસા છે એવું જૈન-શાસ્ત્રનું દૂક રહસ્ય છે

(૨) અસત્યનું સ્વરૂપ

યદિદ પ્રમાદયોગાદસદ્ભિધાનં વિધીયતે કિમપિ ।
તદનૃતમપિ વિજ્ઞેયં તદ્ભેદા સન્તિ ચત્ત્વારઃ ॥૫૧॥

અર્થ:—પ્રમાદ-કષાયમા ભ્રેગવાથી જે કંઈ પણ અસત કથન કરવામાં આવે તે ખરી રીતે જૂઠું બાણવું ભેદિએ

(૩) ચોરીનું સ્વરૂપ

અવિતીર્ણસ્ય ગ્રહણં પરિગ્રહસ્ય પ્રમત્તયોગાદયત્ ।
તત્પ્રત્યેય સ્તેય સૈવ ચ હિંસા વધસ્ય હેતુત્વાત્ ॥૫૨॥

અર્થ:—જે પ્રમાદ, કષાયમાં ભ્રેગવાથી દીધા વિના સોનું, વસ્ત્ર વગેરે પરિગ્રહને ગ્રહવો તેને ચોરી બાણવી અને તે વધનું કારણ હોવાથી હિંસા છે

(૪) અપ્રહાયનું સ્વરૂપ

યદ્દેદરાગયોગાન્મૈથુનમભિધીયતે તદગ્રહ ।
અવતરતિ તત્ર હિંસા વધસ્ય સર્વત્ર સદ્ભાવાત્ ॥૫૩॥

અર્થ:—પુષ્પવેદ, સ્ત્રીવેદ કે નપુસકવેદરૂપ રાગમાં જોડવાથી જેને મૈથુન કહેવામાં આવે છે તે અત્રહાયર્થ છે, અને તેમાં પ્રાણીનો વધ હોવાથી હિસા થાય છે.

(૫) પરિગ્રહનું સ્વરૂપ

યા મૂર્છાનામેયં વિજ્ઞાતવ્યઃ પરિગ્રહો હ્યેષ. ।

મોહોદયાદુર્ગામી મૂર્છાં તુ મમન્વપરિણામઃ ॥૧૧૧॥

અર્થ:—જે મૂર્છા છે તેને જ પરિગ્રહ જાણવો અને મોહનીય કર્મના ઉદયમાં જોડવાથી ઉત્પન્ન થતા અમત્વરૂપ પરિણામ તે મૂર્છા છે.

ઉપરના જે પાત્ર અગ્નિ છે તેમનો ત્યાગ તે વ્રત છે. શ્રાવકોને એકદેશ ત્યાગ હોય છે અને તે અણુવ્રત છે. તેની પ્રતિજ્ઞા શ્રાવકે કરવી

(૬) દિગ્વ્રત

પ્રવિધાય સુપ્રસિદ્ધૈર્મર્યાદાં સર્વનોપ્યભિજ્ઞાનૈઃ ।

પ્રાચ્યાદિભ્યો દિગ્ભ્યઃ કર્તવ્યા વિરતિરવિચ્છલિતા ॥૧૩૭॥

અર્થ:—સમગ્ર દિશાઓમાં સુપ્રસિદ્ધ ગામ, નદી, પર્વતાદિ જુદાં જુદાં સ્થાનો મુધીની મર્યાદા કરીને પૂર્વ વગેરે દિશાઓમાં મર્યાદા બહાર ગમન નહિ કરવાની પ્રતિજ્ઞા કરવી

(૭) દેશાવગાશિકે (દેશ) વ્રત

તત્રાપિ ચ પરિમાણં ગ્રામાપણભવનપાટકાદીનામ્ ।

પ્રવિધાય નિયતકાલ કરણીય વિરમણં દેશાત્ ॥૧૩૯॥

અર્થ:—દિગ્વ્રતમાં આવેલી મર્યાદામાંથી પણ, ગામ, બજાર, જાણીતું મકાન, ઝેરી વગેરેનું પરિમાણ કરીને મર્યાદાવાળા ક્ષેત્રની બહારનો મુકર કદેલ સમય મુધી ત્યાગ કરવો જોઈએ.

(૮) અનર્થદંડે પ્રત

પાપદ્વિજયપરાજયસક્કરપરદારગમનચૌર્યાદ્યાઃ ।

ન કદાચનાપિચિન્ત્યા પાપફલંકેવલ યસ્માત્ ॥૧૪૧॥

અર્થઃ—શિકાર, જય, પરાજય, યુદ્ધ, પરસ્ત્રીગમન, ચોરી આદિકતું કોઈ વખતે ચિંતવન નહિ કરવું કેમકે તે માઠા ધ્યાનોનુ ક્ષણ પાપ જ છે

(૯) સામાયિકે પ્રત

રાગદ્વેષત્યાગાન્નિશ્ચિલદ્રવ્યેષુ સામ્યમવલમ્બ્ય ।

તત્ત્વોપલબ્ધિમૂલં बहुश सामायिकं कार्यम् ॥૧૪૮॥

અર્થઃ—સમસ્ત પદાર્થો પ્રત્યે રાગદ્વેષનો ત્યાગ કરીને સમભાવને અંગીકાર કરી આત્મતત્ત્વની સ્થિરતાનું મૂળ કારણ એવું સામાયિક વારંવાર કરવું

(૧૦) પૌષધે પ્રત

મુક્તસમસ્તારમ્ભ. પ્રોષધદિનપૂર્વવાસરસ્યાર્દ્ધે ।

ઉપવાસં શૃણ્વીયાન્મમત્ત્વમપહાય દેહાદૌ ॥૧૫૨॥

શ્રિત્વા વિવિક્તવર્સર્તિ સમસ્તસાવધયોગમપનીય ।

સર્વેન્દ્રિયાર્થવિરત. કાયમનોવચનગુણ્તિમિસ્તિષ્ઠેત્ ॥૧૫૩॥

અર્થઃ—સમસ્ત આર ભથી મુક્ત થઈ શરીરાદિકંમાં આત્મશુદ્ધિને ત્યાગીને પૌષધના દિવસના આગલા દિવસના અપોરથી ઉપવાસ કરવો અને પૌષધનો દિવસ એકાન્ત સ્થાનમાં રહી સપૂર્ણ સાવધયોગને છોડી, સર્વે ઇન્દ્રિયોના વિષયોથી વિરક્ત થઈ, ત્રણ ગુણિમાં સ્થિર થઈ ધર્મધ્યાનમાં વ્યતીત કરવો,

(૧૧) ભોગઉપભોગ પરિમાણવ્રત

ભોગોપભોગમૂલા વિરતાવિરતસ્ય નાન્યતો હિંસા ।

અધિગમ્ય વસ્તુતત્ત્વં સ્વશક્તિમપિ તાવપિ ત્યાજ્યૌ ॥૧૬૧॥

અર્થ:—આવકને ભોગ-ઉપભોગના નિમિત્તથી હિંસા થાય છે, માટે વસ્તુના સ્વરૂપને જાણીને પોતાની શક્તિ અનુસાર ભોગ-ઉપભોગને છોડવા જોઈએ.

(૧૨) અતિથિસંવિભાગ વ્રત

વિધિના દાતૃગુણવતા દ્રવ્યવિશેષસ્ય જાતરૂપાય ।

સ્વપરાનુગ્રહહેતોઃ કર્તવ્યોઽવશ્યમતિથયે ભાગઃ ॥૧૬૭॥

અર્થ:—દાતાના ગુણ ધરાવનાર ગૃહસ્થે નિર્ઋત્ય અતિથિને (નિર્ઋત્ય મુનિને) પોતાના અને પરના ઉપકારના હેતુથી દેવા લાયક વસ્તુ વિધિપૂર્વક દેવી એ અવશ્ય કર્તવ્ય છે

પાઠ ૧૦ મે

સદ્સંયમના

મરણાન્તેઽવશ્યમહં વિધિનાં સલ્લેખનાં કરિष્યામિ ।

इति भावनापरिणतोऽनागतमपि पालयेदिदं शीलम् ॥૧૭૬॥

મરણેઽવશ્યમાવિનિ કષાયસલ્લેખનાતનૂકરણમાત્રે ।

रागादिमन्तरेण व्याप्रियमाणस्य नात्मघातोऽस्ति ॥૧૭૭॥

અર્થ:—મરણકાળે હું અવશ્ય વિધિપૂર્વક સમાધિમરણ કરીશ એવા પ્રકારની ભાવનારૂપ પરિણતિ કરીને મરણકાળ પ્રાપ્ત થયા પહેલા જ એ સદ્સંયમના વ્રત પ્રાપ્ત કરવું જોઈએ.

મરણ તો અવશ્ય થવાનું જ હોવાથી કપાળને સમ્યક્ પ્રકારે પાતળા પાડવાના વ્યાપારમાં પ્રવર્તમાન પુરુષને, રાગાદિ ભાવોના અસહભાવને લીધે આત્મઘાત નથી.

પાઠ ૧૧ મો. મિથ્યાત્વનું સ્વરૂપ

× પ્રશ્ન :—મિથ્યાત્વ કેને કહે છે ?

ઉત્તર :—મિથ્યાત્વ પ્રકૃતિના ઉદયમાં જોડાવાથી કુદ્દેવતા દેવભુદ્ધિ, કુગુરુતા ગુરુભુદ્ધિ, કુશાસ્ત્રમા શાસ્ત્રભુદ્ધિ, અતત્ત્વમા તત્ત્વભુદ્ધિ, અધર્મ (કુધર્મ)મા ધર્મભુદ્ધિ ઇત્યાદિ વિપરીતાભિનિવેશ (અભિપ્રાય) રૂપ જીવના પરિણામને મિથ્યાત્વ કહે છે

મિથ્યાત્વના પાંચ ભેદ છે —(૧) એકાંતિક મિથ્યાત્વ, (૨) વિપરીત મિથ્યાત્વ, (૩) સાશયિક મિથ્યાત્વ, (૪) અજ્ઞાનિક મિથ્યાત્વ, (૫) વૈનયિક મિથ્યાત્વ.

એ પાંચ ભેદોનું સ્વરૂપ—

(૧) પદાર્થનું સ્વરૂપ અનેક ધર્મોવાળું હોવા છતાં તેને સર્વથા એક જ ધર્મવાળો માનવો તે એકાંતિક મિથ્યાત્વ છે જેમકે—આત્માને સર્વથા ક્ષણિક અથવા સર્વથા નિત્ય માનવો તે

(૨) દ્રવ્યનું સ્વરૂપ જે પ્રકારે છે તેથી ઊંધી માન્યતારૂપ ઊંધી રુચિને વિપરીત મિથ્યાત્વ કહે છે જેમકે—શરીરને આત્મા માને, સગ્રથને નિર્ગ્રથ માને, કેવળીના સ્વરૂપને વિપરીતપણે માને

× શ્રી જૈનસિદ્ધાંત પ્રવેશિકાના આધારે,

(૩) આત્મા પોતાના કાર્યનો કર્તા થતો હશે કે પર વસ્તુના કાર્યનો કર્તા થતો હશે ? એ વગેરે પ્રકારે સશય રહેવો તેને સાંશયિક મિથ્યાત્વ કહે છે.

(૪) જ્યાં હિતાહિત વિવેકનો કોંઈપણ સદ્ભાવ ન હોય તેને અજ્ઞાનિક મિથ્યાત્વ કહે છે. જેમકે—પશુવધને અથવા પાપને ધર્મ સમજવો.

(૫) સમસ્ત દેવ અને સમસ્ત મતોમાં સમદર્શીપણું (સરખાપણું) માનવું તેને વૈનયિક મિથ્યાત્વ કહે છે

ઉપર પ્રમાણે મિથ્યાત્વનું સ્વરૂપ જાણીને સર્વ જીવોએ મિથ્યાત્વ છોડવું જોઈએ.

પાઠ ૧૨ મો. ચાર મંગળ

ચતારિ મંગલ—અરિહ તમંગલ, સિદ્ધમંગલ, સાહ્યમંગલ, કેવલિપણુત્તો ધમ્મો મંગલ.

ચતારિ લોગુત્તમા—અરિહંતલોગુત્તમા, સિદ્ધલોગુત્તમા, સાહ્યલોગુત્તમા, કેવલિપણુત્તો ધમ્મો લોગુત્તમા.

ચતારિસરણું પવ્વજ્જમિ—અરિહ તસરણુ પવ્વજ્જમિ, સિદ્ધસરણું પવ્વજ્જમિ, સાહ્યસરણું પવ્વજ્જમિ, કેવલિપણુત્ત ધમ્મોસરણુ પવ્વજ્જમિ.

અર્થ:—મંગલભૂત પદાર્થો ચાર જ છે—અરિહ તો, સિદ્ધ ભગવાનો, સાધુઓ અને કેવલિકથિત ધર્મ

લોકમાં ઉત્તમ પણ ચાર જ છે—અરિહંત દેવો, સિદ્ધ ભગવાનો, સાધુઓ અને કેવલિપ્રરૂપિત ધર્મ; તેથી જ હું એ ચાર—અરિહંત પ્રજાઓ, સિદ્ધ પરમાત્માઓ, સાધુઓ અને કેવલિપ્રરૂપિત ધર્મનું શરણુ અંગીકાર કરું છું.

પાઠ ૧૩ મો. ક્ષમા પના * (ખામણા)

હે ભગવાન ! હું બહુ ભૂલી ગયો

મે તમારા અમૂલ્ય વચનને

લક્ષમા લીધા નહીં,

તમારા કહેલા અનુપમ તત્વનો

મે વિચાર કર્યો નહીં,

તમારાં પ્રાણીત કરેલા

ઉત્તમ શીલને સેવ્યું નહીં,

તમારા કહેલાં ક્યા, શાંતિ,

ક્ષમા અને પવિત્રતા

મે ઓળખ્યાં નહિ.

હે ભગવાન ! હું ભૂલ્યો,

આથડ્યો—રઝડ્યો

અને અનંત સંસારની

વિટમ્બનામા પડ્યો છું.

હું પાપી છું, હું બહુ મદોન્મત્ત

અને કર્મરજથી કરીને મલિન છું.

હે પરમાત્મા ! તમારા કહેલા તત્ત્વ વિના

મારો મોક્ષ નથી.

હું નિરંતર પ્રપચ્ચમા પડ્યો છું,

અજ્ઞાનથી અધ થયો છું,

મારામા વિવેકશક્તિ નથી,

અને હું મૂઠ છું, નિરાશ્રિત છું, અનાથ છું.

નિરાગી પરમાત્મા ! હવે હું તમારુ,
તમારા ધર્મનુ અને તમારા સાધુનું શરણુ ગ્રહું છું.

મારા અપરાધ ક્ષય થઈ

હું તે સર્વ પાપથી મુક્ત થઉં,
એ મારી અલિલાષા છે

આગળ કરેલા પાપોનો હું હવે
પશ્ચાત્તાપ કરુ છું.

જેમ જેમ હું મૂઠ્ઠમ વિચારથી ઊડા ઊતરુ છું,
તેમ તેમ તમારા નત્વના ચમત્કારો
મારા સ્વરૂપનો પ્રકાશ કરે છે.

તમે નિરાગી, નિર્વિકારી, સમ્વિદાન હસ્તરૂપ,
સહજાનની, અનંતજ્ઞાની,
અનંતદર્શી અને ત્રૈલોક્યપ્રકાશક છો.

હું માત્ર મારા હિતને અર્થે
તમારી સાક્ષીએ ક્ષમા ગ્રાહું છું.

એક પણ પણ તમારા કહેલા

તત્વની શકા ન થાય,

તમારા કહેલા રસ્તામાં અહોરાત્ર હું રહું;

એ જ મારી આકાંક્ષા અને વૃત્તિ થાઓ !

હે સર્વજ્ઞ ભગવાન્ ! તમને હું વિશેષ શું કહું ?

તમારાથી કંઈ અજ્ઞાનરૂપ નથી.

માત્ર પશ્ચાત્તાપથી હું કર્મજન્ય

પાપની ક્ષમા ઇચ્છું છું

ૐ શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ

પાઠ ૧૪ મો ક્ષમાપનાx આહુ.

શ્રી સીમધરસ્વામી, શ્રી યુગમંધરસ્વામી, શ્રી બાહુસ્વામી,
શ્રી સુબાહુસ્વામી, શ્રી સન્નતકસ્વામી, શ્રી સ્વયંપ્રભસ્વામી,
શ્રી વૃષભાનનસ્વામી, શ્રી અનંતવીર્યસ્વામી, શ્રી સૂરપ્રભસ્વામી,
શ્રી વિશાલકીર્તિસ્વામી, શ્રી વજ્રધરસ્વામી, શ્રી ચદ્રાનનસ્વામી,
શ્રી ચંદ્રબાહુસ્વામી, શ્રી ભુજગમસ્વામી, શ્રી ઈશ્વરસ્વામી,
શ્રી નેમપ્રભસ્વામી, શ્રી વીરસેનસ્વામી, શ્રી મહાલદ્રસ્વામી,
શ્રી દેવચંદ્રસ્વામી, અને શ્રી અજિતવીર્યસ્વામી—એ નામના
ધારક પાત્ર મેરુ સળધી વિદેહક્ષેત્રમાં વીસ તીર્થ*કર હાલ
ગિરાજમાન છે તેમને મારા નમસ્કાર હો.

તેમના પ્રત્યે તથા શ્રી અરિહત, શ્રી સિદ્ધભગવાન, શ્રી
આચાર્ય મહારાજ, શ્રી ઉપાધ્યાય મહારાજ તથા શ્રી નિર્ઝથ
મુનિરાજ ને અર્ચિકા પ્રત્યે તથા શ્રાવક-શ્રાવિકા પ્રત્યે, કોઈપણ
જાતના અવિનય, આશાતના, અલક્ષિત અપરાધ કર્યો હોય તો
તે ખમાવુ છું

ચોરાસી લાખ જીવ્યોનિમાહે મારા જીવે જે કોઈ જીવ
હણ્યો હોય, હણ્યાવ્યો હોય, હણતાં પ્રત્યે અનુમોદ્ય હોય તે
સર્વે મારું હૃદય મિથ્યા થાઓ.

પાઠ ૧૫ મો. લોગસ્સસૂત્ર

ચોવીશ તીર્થ* કરની સ્તુતિ કાયોત્સર્ગરૂપે કહેવામા આવે છે.

x શ્રી મોક્ષમાર્ગપ્રકાશક વગેરેના આધારે

અનુષ્ટુપ છંદ

લોગસ્સ ઉજ્જોગગરે, ધમ્મતિત્થયરે જિણે,
અરિહંતે કિત્તધંસં ચઉવીસં પિ કેવલી. ૧

આર્યા છંદ

ઉસલમજિઅં ચ વદે, સંલવમલિણુંદણુ ચ સુમધં ચ,
પભિમપ્પહં સુપાસં, જિણુ ચ ચંદપ્પહં વદે ૨

સુવિહિં ચ પુપ્ફહંતં, સીઅલસિજ્જંસવાસુપુજ્જ ચ,
વિમલમણુતં ચ જિણું ધમ્મ સંતિ ચ વંદામિ ૩

કુથું અરં ચ મલ્લિ, વંદે મુણિસુલ્લયં નમિજિણું ચ,
વંદામિ રિદ્ધનેમિ, પાસં તહ વદ્ધમાણું ચ ૪

એવં મએ અલિથુઆ, વિહૂયરયમલા પહીણુજરમરણા,
અઉવીસંપિ જિણુવરા, તિત્થયરા મે પસીઅંતુ. ૫

કિત્તિયવ દિયમહિયા, જે એ લોગસ્સ ઉત્તમા સિદ્ધા;
આરુગ્ગખોહિલાલં, સમાહિવરમુત્તમં દિતુ ૬

ચંદેસુ નિમ્મલયરા, આધિગ્ગેસુ અહિયં પયાસયરા,
સાગરવરગંભીરા, સિદ્ધા સિદ્ધં મમ દિસંતુ ૭

અર્થ:—(તીર્થ કરેના સ્તવનની પ્રતિજ્ઞા) સ્વર્ગ, મૃત્યુ અને પાતાલ—ત્રણે જગતમા ધર્મના પ્રકાશકો, ધર્મતીર્થના સ્થાપકો અને રાગદ્વેષ આદિ અંતરગ શત્રુઓ પર વિજેતાઓ એવા ચોવીસ કેવલ-જ્ઞાની તીર્થ કરે અને અન્ય તીર્થ કરેતું હું બનવન કરીશ—સ્તુતિ કરીશ

(સ્તવન) શ્રી વૃષભનાથ, શ્રી અજિતનાથ, શ્રી સંભવનાથ, શ્રી અભિનવદત્ત, શ્રી સુમતિનાથ, શ્રી પદ્મપ્રભ, શ્રી સુપાર્શ્વનાથ, શ્રી ચંદ્રપ્રભ, શ્રી પુષ્પદંત અથવા શ્રી સુવિધિનાથ, શ્રી શીતલનાથ, શ્રી શ્રેયાંસનાથ, શ્રી વાસુપૂજ્ય, શ્રી વિમલનાથ, શ્રી અનંતનાથ, શ્રી ધર્મનાથ, શ્રી શાન્તિનાથ, શ્રી કુંથુનાથ, શ્રી અરનાથ, શ્રી મલ્હિનાથ, શ્રી મુનિસ્ત્રવત, શ્રી નમિનાથ, શ્રી અરિષ્ટનેમિ, શ્રી પાર્શ્વનાથ, શ્રી વર્ધમાનસ્વામી—આ ચોવીસ જિનેશ્વરોની સ્તુતિ કરું છું.

(ભગવાનને પ્રાર્થના)—જેઓની હું સ્તુતિ કરું છું, જેઓ જ્ઞાનમય રહિત છે, જેઓ જરા-મરણ બંનેથી મુક્ત છે અને જેઓ તીર્થના પ્રવર્તક છે તે ચોવીસ જિનેશ્વરો અને સામાન્ય કેવલ-જ્ઞાનીઓ પણ મારા ઉપર પ્રસન્ન થાયો.

‘જેઓનું કીર્તન, વદન અને પૂજન નરેન્દ્રો અને દેવેન્દ્રોએ પણ કર્યું છે, જેઓ સંપૂર્ણ લોકમા ઉત્તમ છે અને જેઓએ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી છે તે ભગવાનો મને ભાવઆરોગ્ય (રાગદ્વેષ રહિત દશા) માટે યોગ્ય અને સમાધિના ઉત્તમ વર આપો.

જેઓ સર્વ ચંદ્રોથી વિશેષ નિર્મળ છે, સર્વ સૂર્યોથી અધિક પ્રકાશમાન છે અને સ્વયંભૂરમણ નામક મહાસમુદ્રથી વધારે ગંભીર છે તે ભગવતો મને સિદ્ધિ આપો.

(નમસ્કાર મંત્ર ળોલી કાયોત્તમર્ગ પારવો)

* રણ = દ્રવ્યકર્મ, મલ = ભાવકર્મ x ળોવિ = નહિ પ્રાપ્ત થયેલ એવાં સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રની પ્રાપ્તિનો લાભ + સમાધિ = પ્રાપ્ત થયેલ સમ્યગ્દર્શનાદિનું નિર્વિનતાપૂર્વક વહન,

પાઠ ૧૬ મો. પ્રત્યાખ્યાન

દિવસચરિત્રમં Xપચ્ચક્ષ્ણામિ

(નમુક્કારસહિત્ત્વં પચ્ચક્ષ્ણામિ—જો નોકારસી કરવી હોય તો.)

અઉવિવહ પિ આહાર—અસણું, પાણું, ખાઈમં, સાઈમં, અન્નતથણ્ણલોગેણું, સહસાગારેણું, મહત્તરાગારેણું, સંવસમા-
હિવત્તિયાગારેણું *વોસિરામિ.

અર્થ:-ધાર્યાપ્રમાણે નમસ્કાર મ ત્ર લાણું ત્યાંસુધી હું ચાર પ્રકારના
આહાર—ભોજન, પાન, ૧ ખાદ્ય અને ૨ સ્વાદ્યમનો ત્યાગ કરુ છુ, આ
આહારોનો ત્યાગ ચાર ઉચ્ચાગારો રાખી કરવામાં આવે છે. તે આ
પ્રમાણે. ૪ અનાભોગ, ૫ સહસ્તાકાર, ૬ મહત્તરાકાર, ૭ સર્વસમાધિપ્રત્યાકાર.

પાઠ ૧૭ મો. નમોત્યુણું.

સ્તુતિમંગલ અથવા નમસ્કારકીર્તન.

નમુત્યુણું અરિહંતાણું, લગવંતાણું, આઈગરાણું.

X ખીજને પચ્ચક્ષ્ણાણુ કરાવતી વખતે 'પચ્ચક્ષ્ણાઈ' શબ્દ કહેવો.

* ખીજને પચ્ચક્ષ્ણાણુ કરાવતી વખતે 'વોસિરઈ' શબ્દ બોલવો.

૧ મેવો. ક્ષણ.

૨ મુખવાસ.

૩ છૂટ.

૪ બિલકુલ યાદ ન રહેવું તે.

૫ અકસ્માત.

૬ વિશેષનિર્જરાદિ ખાસ કારણમાં શુરુની આજ્ઞા મેળવી નિશ્ચિત

સમય પહેલાં પચ્ચક્ષ્ણાણુ પારવું તે.

૭ સર્વ પ્રકારની સમાધિ ન રહેવી તે

તિથયરાણુ, સયંસંબુદ્ધાણુ, પુરિસુત્તમાણુ, પુરિસસીહાણુ,
પુરિસવર પુંડરિયાણુ, પુરિસ-વર-ગધ-હત્થીણુ; લોગુત્ત-
માણુ, લોગનાહાણુ, લોગ-હિઆણુ, લોગ-પદવાણુ, લોગ-
પન્નેઅગરાણુ; અભય-દયાણુ, ચક્ર-દયાણુ, મગ્ગ-દયાણુ,
સરણુ-દયાણુ, જીવ-દયાણુ, યોહિ-દયાણુ, ધમ્મ-દયાણુ,
ધમ્મ-દેસયાણુ, ધમ્મ-નાયગાણુ, ધમ્મ સારહીણુ, ધમ્મ-વર-
ચાઉરંત-ચક્કવટીણુ, દીવો તાણુ, સરણુ ગર્ધ પદકા, અપહિહય-
વર-નાણુદંસણુધરાણુ, વિઅટ્ટ-છઉમાણુ, જિણાણુ, જાવયાણુ,
તિન્નાણુ, તારયાણુ, બુદ્ધાણુ, યોહયાણુ, મુત્તાણુ, મોઅગાણુ,
સંવન્નુણુ, સંવહરિસીણુ, સિવમયલમરુચમણુ ત મક્ખમય-
મંવાખાહમપુણુરાવિત્તિ સિદ્ધિગર્ધ નામધેયં ઠાણુ સંપત્તાણુ,
નમો જિણાણુ, જિઅલયાણુ.

અર્થ:—અરિહંત ભગવાનોને મારા નમસ્કાર હો, જે અરિહંત
ભગવાન અર્થાત્ જ્ઞાનવાન છે, દ્વાદશાગી ધર્મની આદિ કરનારા છે,
તીર્થની સ્થાપના કરનારા છે, અન્યના ઉપદેશ વિના સ્વયમેવ યોધપ્રાપ્ત
થયેલા છે, સર્વ પુરુષોમાં ઉત્તમ છે, પુરુષોમાં સિંહસમાન નીડર છે,
પુરુષોમાં પુંડરીક કમળ સમાન અલિપ્ત છે, પુરુષોમાં પ્રધાન ગધહસ્તિ
સમાન શક્તિશાલી છે, લોકમા ઉત્તમ છે, લોકના નાથ છે, લોકના
હિતકારક છે, લોકમા દીવા સમાન પ્રકાશ કરનારા છે, લોકમા અજ્ઞાન
અધકારનો નાશ કરનારા છે, દુઃખીઓને અભયદાન દેનારા છે,
અજ્ઞાનથી અંધ લોકોને જ્ઞાનરૂપ નેત્ર દેનારા છે, માર્ગભ્રષ્ટને (માર્ગ-
ભૂલેલાને) માર્ગ દેખાડનારા છે, શરણાગતને શરણુ દેનારા છે, સંયમરૂપ
જીવિતાના દાતા છે. સમ્યક્ત્વનું પ્રદાન કરનારા છે, ધર્મહીનને
ધર્મદાન કરનારા છે, જિજ્ઞાસુઓને ધર્મનો ઉપદેશ કરનારા છે, ધર્મના
નાયક છે, ધર્મના સારથિ-સચાલક છે, ધર્મમા શ્રેષ્ઠ છે તથા ચક્રવર્તી

સમાન ચતુરન્ત છે અર્થાત્ જેમ ચાર દિશાઓના વિજય કરવાના કારણે ચક્રવર્તી ચતુર કહેવાય છે, તેમ અરિહત પણ ચાર ગતિ-ઓનો અંત કરવાને કારણે ચતુરન્ત કહેવાય છે. ભવસમુદ્રમા ડૂબતા જીવોને બેટસમાન આધારરૂપ છે, કર્મશત્રુથી બચાવનાર છે, સન્માર્ગ બતાવનાર હોવાથી ચરણરૂપ છે દુઃખી સંસારી જીવોને આશ્રયદાતા હોવાથી આધારરૂપ છે, સસારરૂપ ખાડામા પડતા જીવોને ટેકારૂપ છે, સર્વ પદાર્થોના સ્વરૂપને પ્રકાશિત કરનારા શ્રેષ્ઠ જ્ઞાન-દર્શન અર્થાત્ કેવલજ્ઞાન-કેવલદર્શનને ધારણ કરનારા છે, ચાર ધાતી કર્મરૂપ આવરણથી મુક્ત છે, સ્વયં રાગદ્વેષને જીતનારા છે અને અન્યોને પણ પાર પહોંચાડનારા છે, સ્વયં જ્ઞાન પ્રાપ્ત થએલ છે અને અન્યોને પણ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરાવનારા છે, સ્વયં મુક્ત છે અને અન્યોને પણ મુક્તિ પ્રાપ્ત કરાવનારા છે સર્વજ છે, સર્વદર્શી છે તેથી ઉપદ્રવરહિત, અચલ, રોગરહિત, અનંત, અક્ષય, આકુલતા-વ્યાકુલતા રહિત અને પુનરાગમન રહિત એવા મોક્ષસ્થાનને પામેલા છે.

સર્વ પ્રકારના જીવોને જીતનારા જિનેશ્વરોને નમસ્કાર હો.

ઇતિ પ્રથમ પ્રતિક્રમણ.

—૦—

સ્વાધ્યાય એ પરમ તપ છે.

વારસચિહ્નમિય તવે સર્વમંતરવાહિરે કુસલદિદ્ધે ।

જ વિ અત્થિ જ વિ ય હોહિદિ સજ્જ્ઞાયસમં તવો કમ્મં ॥૧॥

(ભગવતી આરાધના-શિક્ષાધિકાર)

અર્થ:—પ્રવીણ પુરુષ જે શ્રી ગણધરદેવ તેમનાથી અવલોકન કરવામાં આવેલા જે બાહ્ય-અભ્યંતર બાર પ્રકારનાં તપ છે તેમાં સ્વાધ્યાય સમાન બીજું તપ કદી થયું નથી, થશે નહિ અને થતું નથી.

બીજું પ્રતિક્રમણ

સંવત્સરી દિવસે કરવાનું પ્રતિક્રમણ
અથવા લઘુ પ્રતિક્રમણ.

(શ્રી સદ્ગુરુદેવની વિનયપૂર્વક આજ્ઞા લઈને અથવા તેઓશ્રી ધિરાજમાન ન હોય તો શ્રી સીમંધર પ્રભુની આજ્ઞા લઈને પ્રતિક્રમણ શરૂ કરવું)

—*—

પાઠ ૧ લો.

દેવ, ગુરુ, ધર્મ, મ ગલ.

મંગલં ભગવાન વીરો, મંગલં ગૌતમો ગણી ।
મંગલં કુન્દકુન્દાર્યો, જૈનધર્મોઽસ્તુ મંગલમ્ ॥

—*—

પાઠ ૨ જો. દિવ્યધ્વનિનમસ્કાર

ઓંકારં વિન્દુસયુક્ત, નિત્યં ધ્યાયન્તિ યોગિન ।
કામદં મોક્ષદં ચૈવ, ઓંકારાય નમોનમઃ ॥

—*—

પાઠ ૩ જો. બ્રહ્મચર્યમહિમા

પાત્ર વિના વસ્તુ ન રહે, પાત્રે આત્મિક જ્ઞાન;
પાત્ર થવા સેવો રાદા, બ્રહ્મચર્ય મતિમાન.

(શ્રીમદ્ રાજ્યદ્રમાથી)

પાઠ ૪ થો. સર્વજ્ઞનું સ્વરૂપ.

ત્રિકાળગોચર સમસ્ત ગુણ-પર્યાયો સહિત સંપૂર્ણ લોક અને અલોકને (છએ દ્રવ્યને) જે પ્રત્યક્ષ જાણે તે સર્વજ્ઞદેવ છે. ૩૦૨.

હે સર્વજ્ઞના અભાવવાદી ! જે સર્વજ્ઞ ન હોય તો અતીન્દ્રિય પદાર્થો (—ઇન્દ્રિયગોચર નહિ એવા પદાર્થ)ને કેાળુ જાણે ?

ઇન્દ્રિયજ્ઞાન તો સ્થૂલ પદાર્થો કે જે ઇન્દ્રિયોના સંબંધરૂપ વર્તમાન હોય તેને જાણે છે અને તેમના પણ સમસ્ત પર્યાયોને જાણતું નથી. ૩૦૩

(સ્વામી કાર્તિક્યાનુપ્રેક્ષામાથી)

જે જાણતો અહિંતને, ગુણ, દ્રવ્ય ને પર્યાયપણે, તે જીવ જાણે આત્મને, તસુ મોહ પામે લય ખરે ૮૦

જે અહિંતને દ્રવ્યપણે, ગુણપણે અને પર્યાયપણે જાણે છે તે (પોતાના) આત્માને જાણે છે અને તેનો મોહ અવશ્ય લય પામે છે.

(શ્રી પ્રવચનસાગર)

પાઠ ૫ મો. સમયસારજીની સ્તુતિ.

હરિગીત

સંસારી જીવનાં ભાવમરણો ટાળવા કરુણા કરી,
સરિતા વહાવી સુધા તણી પ્રભુ વીર ! તે સંજીવની,
શોષાતી દેખી સરિતને કરુણાભીના હૃદયે કરીઃ
મુનિકુંદ સંજીવની સમયપ્રાબુત તણે ભાજન ભરી,

અનુષ્ટુપ

કુંદકુંદ રમ્યું શાસ્ત્ર, સાથિયા અમૃતે પૂર્યા,
અંથાધિરાજ ! તારામાં ભાવો પ્રજ્ઞાંકના ભર્યા.

શિખરિણી

અહો ! વાણી તારી પ્રશમરસ ભાવે નીતરતી,
મુમુક્ષુને પાતી અમૃતરસ અંજલિ ભરી ભરી;
અનાદિની મૂર્ચ્છા, વિષ તણી ત્વરાથી ઊતરતી,
વિભાવેથી થંભી, સ્વરૂપ ભણી દોડે પરિણતિ.

શાર્દૂલવિકીરિત

તું છે નિશ્ચયઅંથ ભંગ સઘળા વ્યવહારના ભેદવા,
તું પ્રજ્ઞાધીણી જ્ઞાન ને ઉદયની સંધિ સહુ છેદવા;
સાથી સાધકનો, તું ભાનુ જગનો, સંદેશ મહાવીરનો,
વિસામો ભવકલાતના હૃદયનો, તું પંથ મુક્તિ તણો.

વસતતિલકા

સૂણ્યે તને રસનિબંધ શિથિલ થાય,
જાણ્યે તને હૃદય જ્ઞાની તણાં જણાય.
તું રચતાં, જગતની રચિ આળસે સૌ,
તું રીઝતા સકલ જ્ઞાયકદેવ રીઝે

અનુષ્ટુપ

ખનાવું પત્ર કુંદનના, રત્નોના અક્ષરો - લખી;
તથાપિ કુંદસૂત્રોનાં અંકાયે મૂલ્ય ના કદી.

નહિ ક્ષાય ઉપશાંતતા, નહિ અંતર વૈરાગ્ય;
સરળપણુ ન મધ્યસ્થતા, એ મતાથી દુર્ભાગ્ય. ૩૨

એક હોય ત્રણ કાળમાં, પરમારથનો પંથ,
પ્રેરે તે પરમાર્થને, તે વ્યવહાર સમત. ૩૩

ક્ષાયની ઉપશાંતતા, માત્ર મોક્ષઅભિલાષ,
ભવે ખેદ પ્રાણીકયા, ત્યાં આત્માર્થનિવાસ ૨૮

ભાસ્યો દેહાધ્યાસથી, આત્મા દેહસમાન;
પણુ તે બન્ને ભિન્ન છે, પ્રગટ લક્ષણે, ભાન ૪૯

સર્વ અવસ્થાને વિષે, ન્યારો સદા જણાય;
પ્રગટરૂપ ચૈતન્યમય, એ એધાણુ સદાય ૫૪

જડ ચેતનનો ભિન્ન છે, કેવળ પ્રગટ સ્વભાવ;
એકપણુ પામે નહી, ત્રણે કાળ દ્વય ભાવ ૫૭

જે સંયોગો દેખિયે, તે તે અનુભવ દૃશ્ય,
ઉપજે નહિ સંયોગથી, આત્મા નિત્ય પ્રત્યક્ષ ૬૪

જડથી ચેતન ઉપજે, ચેતનથી જડ થાય,
એવો અનુભવ કોઈને, ક્યારે કદી ન થાય ૬૫

કોઈ સંયોગોથી નહી, જેની ઉત્પત્તિ થાય,
નાશ ન તેનો કોઈમા, તેથી નિત્ય સદાય ૬૬

ચેતન જો નિજભાનમાં, કર્તા આપ સ્વભાવ;
વર્તે નહિ નિજભાનમાં, કર્તા કર્મ પ્રભાવ. ૭૮

કર્મ-લાવ અજ્ઞાન છે, મોક્ષલાવ નિજવાસ;
અંધકાર અજ્ઞાન સમ, નાથે જ્ઞાનપ્રકાશ. ૯૮

જે જે કારણ બંધનાં, તેહ બંધનો પંથ;
તે કારણ છેદકે દશા, મોક્ષ-પંથ લવઅંત. ૯૯

રાગ દ્વેષ અજ્ઞાન એ, મુખ્ય કર્મની અંથ;
થાય નિવૃત્તિ જેહથી, તે જ મોક્ષનો પંથ. ૧૦૦

આત્મા સત્ ચૈતન્યમય, સર્વાલાસરહિત;
જેથી કેવળ પામિયે, મોક્ષપથ તે રીત. ૧૦૧

મત દર્શન આગ્રહ તણ, વર્તે સદ્ગુરુ લક્ષ;
લહે શુદ્ધ સમકિત તે, જેમા ભેદ ન પક્ષ. ૧૧૦

વર્તે નિજસ્વભાવનો, અનુલવ લક્ષ પતીત;
વૃત્તિ વહે નિજલાવમાં, પરમાર્થે સમકિત. ૧૧૧

વર્ધમાન સમકિત થઈ, ટાળે મિથ્યાલાસ;
ઉદય થાય ચારિત્રનો, વીતરાગપદ વાસ. ૧૧૨

કેવળ નિજસ્વભાવનું, અખંડ વર્તે જ્ઞાન;
કહિયે કેવળજ્ઞાન તે, દેહ છતાં નિર્વાણ. ૧૧૩

કોટિ વર્ષનું સ્વપ્ન પણ, બ્રહ્મત થતા શમાય;
તેમ વિલાવ અનાદિનો, જ્ઞાન થતાં દૂર થાય. ૧૧૪

છૂટે દેહાધ્યાસ તો. નહિ કર્તા તું કર્મ;
નહિ ભોક્તા તું તેહનો, એ જ ધર્મનો મર્મ ૧૧૫

એ જ ધર્મથી મોક્ષ છે, તુ છો મોક્ષસ્વરૂપ,
અનંત દર્શન જ્ઞાન તું, અવ્યાબાધ સ્વરૂપ. ૧૧૬

શુદ્ધ બુદ્ધ ચૈતન્યધન, સ્વયંજ્યોતિ સુખધામ,
 બીજુ કહિયે કેટલું ? કર વિચાર તો પામ. ૧૧૭
 મોક્ષ કહ્યો નિજશુદ્ધતા, તે પામે તે પંથ;
 સમજાવ્યો સંક્ષેપમાં, સકળ માર્ગ નિર્મથ. ૧૨૩
 આત્મબ્રાંતિ સમ રોગ નહિ, સદ્ગુરુ વૈધ સુખણુ;
 ગુરુઆજ્ઞા સમ પથ્ય નહિ, ઔષધ વિચાર ધ્યાન. ૧૨૬
 જો ઇચ્છો પરમાર્થ તો, કરો સત્ય પુરુષાર્થ,
 ભવસ્થિતિ આદિ નામ લઈ, છેદો નહિ આત્માર્થ. ૧૩૦
 સર્વ જીવ છે સિદ્ધસમ, જે સમજે તે થાય;
 સદ્ગુરુઆજ્ઞા જિનદશા, નિમિત્ત કારણમાંય. ૧૩૫
 દેહ છતાં જેની દશા, વર્તે દેહાતીત;
 તે જ્ઞાનીના ચરણમાં, હો વદન અગણિત. ૧૪૨

પાઠ ૭ મો. શ્રી અમિતગતિ આચાર્યવિરચિત
 સામાયિક પાઠનાં કેટલાંક અવતરણો

(હરિગીત ૭૬.)

✽સૌ પ્રાણી આ સંસારનાં, સન્મિત્ર મુજ બહાલાં થજો,
 સદ્ગુણમાં આનંદ માનું; મિત્ર કે વેરી હજો;
 દુઃખીઆ પ્રતિ કરુણા અને દુશ્મન પ્રતિ મધ્યસ્થતા,
 શુભ ભાવના પ્રભુ ચાર આ, પામે હૃદયમાં સ્થિરતા. ૧

✽સત્ત્વેષુ મૈત્રી ગુણિષુ પ્રમોદં, ક્ષિલ્લેષુ જીવેષુ કૃપાપરત્વમ્ ।
 માધ્યસ્થમાર્ગ વિપરીતવૃત્તૌ, સદા મમાત્મા વિદધાતુ દેવ । ॥૧॥

અતિ જ્ઞાનવંત અનંત શક્તિ, દોષહીન આ આત્મ છે,
એ મ્યાનથી તરવાર પેઠે, શરીરથી વિલિન છે;
હું શરીરથી જુદો ગણું, એ જ્ઞાનળળ મુજને મળો,
લીધણ જે અજ્ઞાન મારું, નાથ! તે સત્વર ટળો. ૨

સુખ-દુઃખમા, અરિ-મિત્રમા, સયોગ કે વિયોગમાં,
રખડું વને વા રાજભુવને, રાગતો સુખલોગમા,
મમ સર્વકાળે સર્વ જીવમાં આત્મવત્ પુદ્ધિ બધી;
તુ આપજે મુજ મોહ કાપી, આ દશા કરુણાનિધિ. ૩

પ્રમાદથી પ્રયાણ કરીને, વિચરતા પ્રભુ અહીં તહીં,
એકેન્દ્રિયાદિ જીવને, હુણતા કતી ડરતો નહિ;
છેદી વિલેદી હુ બ દર્ધ, મેં ત્રાસ આપ્યો તેમને,
કરજો ક્ષમા મુજ કર્મ હિસક, નાથ વિનવુ આપને. ૫

*મન મારું દોષિત થાય તો હું દોષ અતિક્રમ જાણતો,
દોષિત થતુ આચારમા તો દોષ વ્યતિક્રમ માનતો;
વિષયો તણી પ્રવૃત્તિમા હું અતિચારી ધારતો,
વિષયો તણી આસક્તિમા હું અનાચારી સમજતો. ૬

મુજ વચન વાણી ઉચ્ચારમા, તલભાર વિનિમય થાય તો,
જો અર્થ માત્રા પદ મહી, લવલેશ વધઘટ હોય તો,
ચથાર્થ વાણી લગનો, દોષિત પ્રભુ હું આપનો,
આપી ક્ષમા મુજને બનાવો, પાત્ર કેવળ જોધનો. ૧૦

• અર્થ:—મનની શુદ્ધિમા ક્ષતિ થવી, મનમા વિકારભાવ ઉત્પન્ન થવો તે અતિક્રમ છે, શીલવ્રતનુ અર્થાત્ વ્રતનય પ્રતિજ્ઞાનુ ઉલ્લંઘન કરવાનો ભાવ થવો તે વ્યતિક્રમ છે, વિષયોમા વર્તણૂ તે અતિચાર છે અને તે વિષયોમાં અતિશય આસક્ત થઈ જવું તે અનાચાર છે.

૧૫ાઠ ૮ મો. શ્રાવક કર્તવ્ય

૪૬ આવશ્યક કર્મ

દેવપૂજા ગુરુપાસ્તિઃ સ્વાધ્યાયઃ સંયમસ્તપઃ ।

દાનચ્ચેતિ ગૃહસ્થાનાં ૪૬ કર્માણિ દિને દિને ॥૭૥॥

(પદ્મન દીપ ચવિ શતિકા—શ્રાવકાચાર)

અર્થ—જિનેન્દ્રદેવની પૂજા, નિર્ઘ્રંથ ગુરુઓની સેવા, સ્વાધ્યાય, સંયમ, (યોગ્યતાનુસાર) તપ અને દાન—એ છ કર્મ શ્રાવકોએ પ્રતિદિન કરવા યોગ્ય છે

શ્રાવકના આઠ મૂળ ગુણ

મદ્યમાંસમધુત્યાગી ત્યક્તોદુઃસ્વરપચકઃ ।

નામત શ્રાવકઃ ક્ષ્યાતો નાન્યથાપિ તથા ગૃહી ॥૭૭૬॥

(૫ આધ્યાયી)

અર્થ—મદ્ય, માંસ તથા મધના ત્યાગ કરવાવાળો અને પાત્ર +ઉદુગ્ગર કળોને છોડવા વાળો ગૃહસ્થ નામથી શ્રાવક કહેવાય છે પણ મદ્યાદિકનો સેવન કરવાવાળો ગૃહસ્થ નામથી પણ શ્રાવક કહી શકાતો નથી.

૨૫ાઠ ૯ મો. મિચ્છા મિ દુક્કડં.

આ ભવ ને ભવોભવ મહિં, થયુ વેર વિરોધ;

અંધ બની અજ્ઞાનથી, કર્યો અતિશય ક્રોધ

તે સવિ મિચ્છા મિ દુક્કડં.

+ જે વૃક્ષોને તોડવાથી દૂધ નીકળે છે એવા વડ, પીપર, ઉંખર, કંડુ'ખર, પાકર વૃક્ષોને ક્ષીરવૃક્ષ અથવા ઉદુગ્ગર કહે છે તેમા સૂક્ષ્મ તથા સ્થૂળ ત્રસ શ્રવેણી ઘણી ઉત્પત્તિ થાય છે.

૧, ૨ આલોચનાદિ પદ સંગ્રહ પાન ૧૦૧, ૫૭

જીવ ખમાવું છું સવિ, ક્ષમા કરજો સદાય;
 વેરવિરોધ રળી જજો, અક્ષય પદ સુખ સોય,
 સમભાવી આતમ થશે.

ભારે કમીં જીવડા, પીએ વેરનું ઝેર;
 ભવાટવીમાં તે ભમે, પામે નહિ શિવ લહેર,
 ધર્મનું મર્મ વિચારજો.

પાઠ ૧૦ મો. પરમપદ પ્રાપ્તિની ભાવના
 કાચોત્સર્ગરૂપે કહેવામાં આવે છે.

(નમસ્કાર મંત્ર બોલવો)

અપૂર્વ અવસર એવો ક્યારે આવશે ?
 ક્યારે થઈશું બાહ્યાંતર નિર્ગથ જો ?
 સર્વ સંબંધનું બંધન તિક્ષ્ણ છેદીને,
 વિચરશું કવ મહત્પુરુષને પથ જો ?

અપૂર્વ ૦ ૧

સર્વ ભાવથી ઔદાસીન્ય વૃત્તિ કરી,
 માત્ર દેહ તે સંયમહેતુ હોય જો;
 અન્ય કારણે અન્ય કશું કદ્યે નહીં,
 દેહે પણ કિંચિત મૂર્છા નવ જોય જો.

અપૂર્વ ૦ ૨

દર્શનમોહ વ્યતીત થઈ ઊપજ્યો બોધ જો,
 દેહ ભિન્ન કેવલ ચૈતન્યનું જ્ઞાન જો;
 તેથી પ્રક્ષીણ ચારિત્રમોહ વિલોકિયે,
 વર્તે એવું શુદ્ધસ્વરૂપનું ધ્યાન જો.

અપૂર્વ ૦ ૩

આત્મસ્થિરતા ત્રણ સંક્ષિપ્ત યોગની,
મુખ્યપણે તો વર્તે દેહપથ તો;
ઘોર પરિષદ કે ઉપસર્ગ લાયક કરી,
આવી શકે નહીં તે સ્થિરતાનો અંત જો. અપૂર્વ ૪

સંયમના હેતુથી યોગપ્રવર્તના,
સ્વરૂપલક્ષે જિનઆજ્ઞા આધીન જો;
તે પણ ક્ષણ ક્ષણ ઘટતી જાતી સ્થિતિમાં,
અંતે થાયે નિજસ્વરૂપમાં દીન જો. અપૂર્વ ૫

પંથ વિષયમાં રાગદ્વેષ વિરહિતતા,
પંથ પ્રમાદે ન મળે મનનો ક્ષોભ જો;
દ્રવ્ય ક્ષેત્ર ને કાળ ભાવ પ્રતિબંધવળ,
વિચરતું ઉદ્યાધીન પણ વીતલોભ જો. અપૂર્વ ૬

ક્રોધપ્રત્યે તો વર્તે ક્રોધસ્વભાવતા,
માનપ્રત્યે તો દીનપણાતું માન જો;
માયાપ્રત્યે માયા સાક્ષી ભાવની,
લોભપ્રત્યે નહીં લોભ સમાન જો. અપૂર્વ ૭

ખડુ ઉપસર્ગકર્તા પ્રત્યે પણ ક્રોધ નહીં,
વંદે ચક્રી તથાપિ ન મળે માન જો;
દેહ જાય પણ માયા થાય ન રોમમાં,
લોભ નહીં છા પ્રબળ સિદ્ધિ નિદાન જો. અપૂર્વ ૮

નગ્નભાવ, મુંડભાવ સહ અસ્તનાનતા,
અહંતથોવન આદિ પરમ પ્રસિદ્ધ જો;
કેશ, રોમ, નખ કે અંગે શૃંગાર નહીં,
દ્રવ્યભાવ સંયમમય તિગ્રીથ સિદ્ધ જો. અપૂર્વ ૯

શત્રુ મિત્ર પ્રત્યે વર્તે સમદર્શિતા,
માન અમાને વર્તે તે જ સ્વભાવ જો;
જીવિત કે મરણે નહીં ન્યૂનાધિકતા,
ભવ મોક્ષે પણ શુદ્ધ વર્તે સમભાવ જો અપૂર્વ ૧૦.

એકાકી વિચરતો વળી સ્મશાનમા,
વળી પર્વતમા વાઘ સિંહ સંયોગ જો,
અડોલ આરાન, ને મનમા નહીં ફોલતા,
પરમ મિત્રનો જાણે પામ્યા યોગ જો. અપૂર્વ ૧૧.

ઘોર તપશ્ચર્યામા પણ મનને તાપ નહીં,
સરસ અન્ને નહીં મનને પ્રસન્ન ભાવ જો,
રજકણ કે રિદ્ધિ વૈમાનિક દેવની,
સર્વે માન્યા પુદ્ગળ એક સ્વભાવ જો. અપૂર્વ ૧૨

(નમસ્કાર જોલી કાયેત્સર્ગ પારવો.)

પાઠ ૧૧ મો. પ્રત્યાખ્યાન

[એકી સાથે જો પ્રતિકંભણ કરે કે કેવળ આ પ્રતિકંભણ
કરે ત્યારે પહેલા પ્રતિકંભણના પાઠ ૧૬મા જતાવ્યા પ્રમાણે
અહીં પ્રત્યાખ્યાન કરવું]

પાઠ ૧૨ મો. જિનજીની વાણી

સીમંધર મુખથી ફૂલડા ખરે,
એની કુંદકુંદ ગૂથે માળ રે
જિનજીની વાણી લલી રે

વાણી લલી, મન લાગે રળી,
જેમાં સાર-સમય શિરતાજ રે,
જિનજીની વાણી લલી રે...સીમંધર

ગૂંથ્યાં પાહુડ ને ગૂંથ્યું પંચાસ્તિ,
ગૂંથ્યું પ્રવચનસાર રે,
જિનજીની વાણી લલી રે,

ગૂંથ્યું નિયમસાર, ગૂંથ્યું રચણસાર,
ગૂંથ્યો સમયનો સાર રે,
જિનજીની વાણી લલી રે...સીમંધર

સ્વાદ્વાદ કેરી સુવાસે ભરેલો
જિનજીનો ઝંકારનાદ રે,
જિનજીની વાણી લલી રે.

વંદું જિનેશ્વર, વંદું હું કુંદકુંદ,
વંદું એ ઝંકારનાદ રે,
જિનજીની વાણી લલી રે. સીમંધર

હુંડે હજો, મારા ભાવે હજો,
મારા ધ્યાને હજો જિનવાણુ રે,
જિનજીની વાણી લલી રે.

જિનેશ્વરદેવની વાણીના વાયરા
વાજો મને દિનરાત રે,
જિનજીની વાણી લલી રે. સીમંધર

पाठ १३ भा. अतिशय भक्षण

तन्मति श्रीनिधिनेन येन यातांति हि श्रुता ।

निहितं न भवेद्भयं भागिनिर्वाणभाजनम् ॥२३॥

[यत्नं यत्नं नपि भविष्यति न नपि]

सर्वभोग्यमागत्य सर्वत्र व्यापकारकं ।

प्रधानं सर्वभोग्यां ईशं कुरुतामसम् ॥

श्रीति श्रीशुभं अनिष्टभाग

—६—

नमः समस्तभोग्यं स्तानुभूत्या नक्तमने ।

निम्नभागाय भावाय सर्वभागांरच्छिद्रे ॥

एषि ह्येषि अणमत्तो ए यमत्तो नाणमो तु जो भागी ।

एवं भवेति सुखं जातो जो नो उ नो चैव ॥

भाग्येद्भेदगिमानमिष्टमच्छिद्रेष्वारया

तावथावत्तराच्छनुत्वा दानं दाने प्रणिष्ठते ॥

भेदविज्ञानतः सिद्धाः सिद्धा ये फिल केचन ।

अस्यैवाभायतो यत्ता यत्ता ये फिल केचन ॥

आत्मा दानं स्वये दानं दानादन्यत्करोति किम् ।

परभावस्य कर्मात्मा मोहोऽयं व्यवहारिणाम् ॥

(સ્વાધ્યાય માટે)

નિમિત્ત-ઉપાદાનના દોહા

પ્રશ્ન :—

ગુરુ ઉપદેશ નિમિત્ત વિન, ઉપાદાન બલહીન;
જ્યેાં નર દૂજે પાંવ વિન ચલાવેકો આધીન ૧.

હૌં જાનૈ થા એક હી, ઉપાદાનસોં કાજ,
થકૈ સહાર્ધ પૌન વિન, પાનીમાંહિ જહાજ ૨

અર્થ:—ગુરુના ઉપદેશના નિમિત્ત વગર ઉપાદાન (આત્મા પોતે) બળ વગરનું છે, જેમ માણસને ચાલવા માટે ખીજા પગ વગર ચાલે નહીં તેમ

જે એમ જ જાણે છે કે-એક ઉપાદાનથી જ કામ થાય (તે બરાબર નથી) જેમ પાણીમાં વહાણ પવનની ગતિ વગર ચાકે છે તેમ.

ઉત્તર:—

જ્ઞાન નૈન કિરિયા ચરન, દોહિ શિવમગ ધાર;
ઉપાદાન નિહચૈ જહૌ તહું નિમિત્ત વ્યવહાર. ૩

અર્થ:—સમ્યગ્દર્શન પૂર્વકનું જ્ઞાન, અને તે જ્ઞાનમાં ચરણરૂપ (સ્થિતતારૂપ) ક્રિયા તે બંને શિવમાર્ગ (મોક્ષમાર્ગ) ને ધારણ કરે છે

જ્યાં ઉપાદાન ખરેખર (નિશ્ચય) હોય ત્યાં નિમિત્ત હોય જ છે એ વ્યવહાર છે (પરવસ્તુ-નિમિત્ત હાજરરૂપ હોય છે એમ પરનું જ્ઞાન કરવું તેને વ્યવહાર કહેવામાં આવે છે)

ઉપાદાન નિજ ગુણ જહાં, તહું નિમિત્ત પર હોય,
લેદજ્ઞાન પરવાન વિધિ, વિરલા બૂઝૈ કોય. ૪.

અર્થ:—આમાં પોતાના મુજબ વિધાનનાં જે તેવાં દેવ ત્યાં તેને અનુકૂળ ન નિમિત્ત દેવ કેવી રીતે બેઠાનના પ્રાણ પછાત મહેલે કે અન્ય મેળા કેઈ નિમિત્ત ન જુએ છે (મુખ્ય કારણ છે.)

ઉપાદાન બાદ જરૂર તરફ નહિ નિમિત્તકો દાવ;
એક મહત્ત્વેનાં રૂપ ચરે, ફરિ કો ચરે અલ્લાવ. ૫

અર્થ:—આમાં જુદાં જુદાં ઉપાદાનનું નામ છે, નિમિત્તનાં કારણ નથી. આમાં નિમિત્ત નહીં પણ રૂપ મળતું નથી, તેમ અર્થનાં કેટલાં અર્થનાં ને કે જેલે અર્થથી એ અર્થને કે તેમ.

મર્મ પહેલુ અનુભવ જરૂર, નહિ નિમિત્ત કે કોન;
અર્થો જરૂરનાં પદનાં રૂપે, નિર્દે મહત્ત્વ વિન પોન. ૬

અર્થ:—આમાં (આમાં) પદનાં વિના જ આમાં અર્થ છે, તેમાં નિમિત્ત કેવું? (નિમિત્ત પદનાં મર્મ કદાચ નથી) તેમ, પાણીના પ્રવાહમાં વદાનું પાન વિના અન્ય નહિ છે.

ઉપાદાન વિધિ નિરવગન. જે નિમિત્ત ઉપદેશ:
બસે જુ નેસે દેશમે, કરે જુ નેસે બેન. ૭

અર્થ:—ઉપાદાનની રીત નિર્વચનીય છે નિમિત્તથી ઉપદેશ દેવાની રીત ને, તેમ જુ ને દેશમાં અને તે તે દેશમાં વેશ પહેરે છે તેમ.

નોંધ:—(૧) ઉપાદાન=અનુભવી સદાચ શક્તિ (૨) નિમિત્ત=સંયોગરૂપ કારણ. (૩) દર્શનમાં એક પેદાં અર્થના રૂપનું કુ તેમજ દાસ ગુરુપ વગેરે દેશમાં પર્યટોમાં આજની રેઝાડીઓ એક જ પેઝથી આવે છે. (૪) ઉપાદાન પોતે પોતાથી પોતામાં કાર્ય કરે છે. નિમિત્ત દાવરૂપ દેવ છે, પણ તે ઉપાદાનને કાંઈ મદદ કે અસર કરી શકતું નથી એમ બતાવ્યું છે.

ભૈયા ભગવતીદાસજી કૃત

ઉપાદાન—નિમિત્તનો સંવાદ

દોહરા

પાદ પ્રણમિ જિનદેવકે, એક ઉક્તિ ઉપજાય,
ઉપાદાન અરુ નિમિત્તકો, કહું સવાદ બનાય ૧

અર્થ:—જિનદેવનાં ચરણે પ્રણામ કરી, એક અપૂર્વ કથન તૈયાર કરુ છુ. ઉપાદાન અને નિમિત્તનો સવાદ બનાવીને તે કહું છું ૧.

પ્રશ્ન:—

પૂછત હૈ કોણ તહા, ઉપાદાન કિહુ નામ;
કહો નિમિત્ત કહિયે કહા, કબકે હૈ ઈહ ઠામ. ૨

અર્થ:—ત્યા કોઈ પૂછે છે કે—ઉપાદાન કાનું નામ? નિમિત્ત કાને કહીએ? અને ક્યારથી તેમનો સબધ છે તે કહો ૨

ઉત્તર:—

ઉપાદાન નિજશક્તિ હૈ, જિયકો મૂલ સ્વભાવ,
હૈ નિમિત્ત પરયોગતે, બન્યો અનાદિ બનાવ. ૩

અર્થ:—ઉપાદાન પોતાની શક્તિ છે, તે જીવનો મૂળ સ્વભાવ છે, અને પર સંયોગ નિમિત્ત છે તેમનો સબધ અનાદિથી બની રહ્યો છે ૩

નિમિત્ત:—

નિમિત્ત કહૈ મોકેં સખૈ, બનત હૈ જગ લોચ,
તેરો નાવ ન બનહી, ઉપાદાન કે હોચ. ૪

અર્થ:—નિમિત્ત કહે છે કે જગતના સર્વ લોકો મને બાંધે છે, ઉપાદાન કાણુ તેનું નામ પણ બાળુતા નથી. ૪.

ઉપાદાન :-

ઉપાદાન કહે રે નિમિત્ત, તૂ કહા કરે ગુમાન;
મોકો જાને જીવ વે, જો હું સમ્યક્વાન. ૫

અર્થ:-ઉપાદાન કહે છે:-અરે નિમિત્ત! તુ અભિમાન શા માટે કરે છે? જે જીવ સમ્યક્જ્ઞાની (આત્માના સાચા જ્ઞાની) છે તે મને જાણે છે. ૫

નિમિત્ત :-

કહે જીવ ગળ જગતકે, જો નિમિત્ત સોઈ હોય;
ઉપાદાનકી જાનકો, પૂછે નાહી કોય. ૬

અર્થ:-નિમિત્ત કહે છે-જગતના સર્વ જીવ કહે છે કે જો નિમિત્ત હોય તો (કાર્ય) થાવ, ઉપાદાનની વાતનું કોઈ કાંઈ પૂછવું નથી. ૬.

ઉપાદાન :-

ઉપાદાન જિન નિમિત્ત તૂ, કર ન સકે ઇક કાજ,
કહા લયો જગ ના લગે, જાનત હૈ જિનરાજ. ૭

અર્થ:-ઉપાદાન કહે છે -અરે નિમિત્ત! એક પણ કાર્ય ઉપાદાન વિના થઈ શકતું નથી. જગત ન જાણે તેથી શું થયું? જિનરાજ તે જાણે છે. ૭

નિમિત્ત :-

દેવ જિનેશ્વર ગુરુ યતી, અરુ જિન આગમ સાર;
ઇહિ નિમિત્તે જીવ સખ, પાવત હૈ લવપાર. ૮

અર્થ:-નિમિત્ત કહે છે:-જિનેશ્વર દેવ, નિર્ગ્રંથ ગુરુ અને વીતરાગનાં આગમ ઉત્કૃષ્ટ છે, એ નિમિત્તોવડે સર્વે જીવ લવનો પાર પામે છે. ૮

ઉપાદાન :—

યહુ નિમિત્ત ઇસ જીવકો, મિલ્યો અનંતી વાર;
ઉપાદાન પલક્યો નહીં, તૌ ભટક્યો સંસાર. ૯

અર્થ:—ઉપાદાન કહે છે—એ નિમિત્તો આ જીવને અનંતીવાર મળ્યાં, પણ ઉપાદાન (જીવ પોતે) પલટયુ નહિ તેથી તે સંસારમાં ભટક્યો. ૯

નિમિત્ત :—

કૈ કેવલિ કૈ સાધુ કૈ, નિકટ ભવ્ય જો હોય;
સૌ ક્ષાયક સમ્યક્ લહે, યહુ નિમિત્ત જલ જોય ૧૦

અર્થ:—નિમિત્ત કહે—જો કેવલી ભગવાન અથવા શ્રુતકેવળી મુનિ પાસે ભવ્ય જીવ હોય તો ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ પ્રગટે છે એ નિમિત્તનું જળ જુઓ ! ૧૦

ઉપાદાન :—

કેવલિ અરુ મુનિરાજકે, પાસ રહેં જહુ લોય,
પૈ જાકો સુલક્યો ધની, ક્ષાયિક તાકો હોય. ૧૧

અર્થ:—ઉપાદાન કહે—કેવળી અને શ્રુતકેવળી મુનિરાજ પાસે ધણા લોકો રહે છે, જેનો ધણી (આત્મા) સવજો થાય તેને જ ક્ષાયિક (સમ્યક્ત્વ) થાય છે ૧૧

નિમિત્ત :—

હિંસાદિક પાપન ક્રિયે, જીવ નર્કમે જાહિં,
જો નિમિત્ત નહિં કામકો, તો ઇમ કાહે કહાહિ. ૧૨

અર્થ:—નિમિત્ત કહે—જો હિંસાદિક કરે છે તે નર્કમાં જાય છે. જો નિમિત્ત કામનું ન હોય તો એમ શા નાટે કહ્યું ? ૧૨.

ઉપાદાન :-

હિંસાએ ઉપયોગ જિહ્વં રહેં પ્રહારે રાગ;
તેઈ નર્કમાં જાત હિં, મુનિ નહિં જાહિં કદાચ. ૧૩

અર્થ:-હિંસામાં રહેના ઉપયોગ (ચિત્તવ્યનાં પરિણામ) હોય અને જે આત્મા તેમાં રાગી એ તે નર્કમાં જાય છે, (ભાવ) મુનિ કદાપિ નર્કમાં જતા નથી. ૧૩

નિમિત્ત :-

દયા દાન પૂજા કિમે, હવ મુખી જગ હોય;
જે નિમિત્ત જુદો કહે, યહ ક્યેં માનિ હોય. ૧૪

અર્થ:-નિમિત્ત કહે:-દયા દાન પૂજા કરે તો હવ જગતમાં મુખી થાય છે. જે નિમિત્ત, તમે કહે છે તેમ, જુદું હોય તો લોકો તેને કેમ માને? ૧૪.

ઉપાદાન :-

દયા દાન પૂજા ભક્તી, જગત માંહિ મુખકાર;
જહં અનુભવકો આચરન, તહં યહ બંધ વિચાર. ૧૫

અર્થ:-ઉપાદાન કહે:-દયા, દાન પૂજા, શુભલાભ ભક્તિ જગતમાં બાળ સગવડ આપે પણ અનુભવના આચરણનો વિચાર કરતા, એ બધા બંધ છે. (ધર્મ નથી) ૧૫

નિમિત્ત :-

યહ તો જાત પ્રસિદ્ધ હિં, સોચ દેખ ઉરમાહિ;
નરદેહી કે નિમિત્ત બિન, જિય ક્યેં મુક્તિ ન જાહિં. ૧૬

અર્થ:-નિમિત્ત કહે:-એ વાત તો પ્રસિદ્ધ છે કે નરદેહના નિમિત્ત વિના હવ મુક્તિ પામતો નથી તેથી હું ઉપાદાન! તુ આ બાળતનો અંતરમાં વિચાર કરી જો. ૧૬.

ઉપાદાન :-

દેહ પીંજરા જીવકો. રોકે શિવપુર જાત;
ઉપાદાનકી શક્તિસોં, મુક્તિ હોત રે બ્રાત. ૧૭

અર્થ:-ઉપાદાન નિમિત્તને કહે છે-અરે ભાઈ! દેહનું પીંજરુ તો જીવને (મોક્ષ) જતા રોકે છે, પણ ઉપાદાનની શક્તિથી મોક્ષ થાય છે

નોંધ:-અહીં દેહનું પીંજરુ જીવને મોક્ષ જતા રોકે છે એમ કહ્યું છે તે વ્યવહારકથન છે. જીવ શરીર ઉપર લક્ષ કરી મારાપણાની પછડ કરી, પોતે વિકારમાં રોકાય છે, ત્યારે શરીરનું પીંજરું જીવને રોકે છે એમ ઉપચારથી કહેવાય છે ૧૭

નિમિત્ત :-

ઉપાદાન સખ જીવપૈ, રોકનહારો કૌન;
જાતે ક્યો નહિ મુક્તિમે, ણિન નિમિત્તકે હૌન ૧૮

અર્થ:-નિમિત્ત કહે-ઉપાદાન તો બધા જીવોને છે, તો પછી તેને રોકનાર કોણ? તે મુક્તિમાં કેમ જતાં નથી? નિમિત્ત નથી મળતું તેથી તેમ થાય છે. ૧૮

ઉપાદાન :-

ઉપાદાન સુ અનાદિકો, ઉલટ રહ્યો જગમાહિં;
સુલટત હી સૂધે ચલેં, સિદ્ધ લોકકો જાહિં. ૧૯

અર્થ:-ઉપાદાન કહે-જગતમાં ઉપાદાન અનાદિથી ઉલટુ થઈ રહ્યું છે સુલટુ થતા સાચું જ્ઞાન અને ચારિત્ર થાય છે અને તેથી સિદ્ધલોકમાં તે જાય છે, (મોક્ષ પામે છે.), ૧૯.

નિમિત્ત :-

કહું અનાદિ બિન નિમિત્તહી, ઉલટ રહ્યો ઉપયોગ,
ઐસી બાત ન સંભવૈ, ઉપાદાન તુમ જોગ ૨૦

અર્થ:-નિમિત્ત કહે:-અનાદિથી નિમિત્ત વગર જ ઉપયોગ
(જ્ઞાનનો વ્યાપાર) શુ બિલટો થઈ રહ્યો છે ? હે ઉપાદાન ! એવી વાત
વ્યાજબી સંભવતી નથી. ૨૦.

ઉપાદાન :-

ઉપાદાન કહૈ રે નિમિત્ત, હુમપૈ કહી ન જાય;
ઐસે હી બિન કેવલી, દેખે ત્રિભુવનરાય ૨૧

અર્થ:-ઉપાદાન કહે અરે નિમિત્ત ! મારાથી કહી શકાય નહિ,
બિન કેવળી ત્રિભુવનરાય એમ જ દેખે છે

નોંધ:-અહીં કહે છે કે-ઉપાદાનમા કાર્ય થાય ત્યારે નિમિત્ત
સ્વયં હાજર હોય પણ ઉપાદાનને તે કાર્ધ કરી શકતું નથી એમ
અનંત જ્ઞાનીઓ તેમના જ્ઞાનમા દેખે છે ૨૧

નિમિત્ત :-

જો દેખ્યો ભગવાન ને, સોહી સાંચો આહિ;
હુમ તુમ સગ અનાદિકે, બલી કહોગે કાહિ ૨૨

અર્થ:-નિમિત્ત કહે-ભગવાને જે દેખ્યું તે જ સાચું છે એ
ખરું, પણ મારો અને તારો સબધ અનાદિનો છે, માટે આપણામાંથી
બળવાન કોને કહેવો ? (બન્ને સરખા છીએ એમ તો કહો) ૨૨

ઉપાદાન :-

ઉપાદાન કહે વહુ બલી, જાકો નાશ ન હોય;
જો ઉપજત વિનશત રહૈ, બલી કહાતે સોય. ૨૩

અર્થ:—ઉપાદાન કહે કે જેનો નાશ ન થાય તે બળવાન, જે બળને અને વળસે તે બળવાન કેવી રીતે હોઈ શકે ? (ન જ હોય)

નોંધ:—ઉપાદાન ત્રિકાળી અખડ એકરૂપ વસ્તુ પોતે છે, તેથી તેનો નાશ નથી નિમિત્ત તો સયોગરૂપ છે, આવે ને જાય તેથી નાશરૂપ છે તેથી ઉપાદાન જ બળવાન છે ૨૩.

નિમિત્ત:—

ઉપાદાન તુમ જોર હો, તો કયો લેત અહાર,
પરનિમિત્ત કે યોગસો, જીવત સળ સસાર. ૨૪.

અર્થ:—નિમિત્ત કહે—ઉપાદાન ! તારું જો જોર છે તો તું આહાર શા માટે લે છે ? સસારના બધા જીવો પર નિમિત્તના યોગથી જીવે છે. ૨૪

ઉપાદાન:—

જો આહારકે જોગસોં, જીવત હૈ જગમાહિ,
તો વાસી સંસારકે, મરતે કોબી નાહિ ૨૫.

અર્થ—ઉપાદાન કહે—જો આહારના જોગથી જગતના જીવો જીવતા હોય તો સસારવાસી કોઈ જીવ મરત નહિ ૨૫

નિમિત્ત:—

સૂર સોમ મણિ અગ્નિકે, નિમિત્ત લખૈં ચે નૈન,
અધકારમેં કિત ગયો, ઉપાદાન દગ દૈન ૨૬

અર્થ:—નિમિત્ત કહે:—સૂર્ય, ચંદ્ર, મણિ કે અગ્નિનું નિમિત્ત હોય તો આખું દેખી શકે છે, ઉપાદાન જો દેખવાનું (કામ) આપતું હોય તો અધકારમાં તે ક્યાં ગયું ? (અધકારમાં કેમ આખેથી દેખાતું નથી ?) ૨૬.

ઉપાદાન :—

સૂર સોમ મણિ અગ્નિ જો, કરેં અનેક પ્રકાશ;
નૈન શક્તિ બિન ના લખૈ, અન્ધકાર સમ લાસ. ૨૭

અર્થ:—ઉપાદાન કહે:— જોકે સૂર્ય, ચંદ્ર, મણિ અને અગ્નિ અનેક પ્રકારનો પ્રકાશ કરે છે તોપણ દેખવાની શક્તિ વિના દેખાય નહીં; બધું અન્ધકાર જેવું લાસે છે. ૨૭.

નિમિત્ત :—

કહૈ નિમિત્ત વે જીવ કો ? મો બિન જગકે માહિં;
સખૈ હમારે વશ પરે હમ બિન મુક્તિ ન જાહિં. ૨૮

અર્થ:—નિમિત્ત કહે:— મારા વિના જગતમાં જીવ કોણ માત્ર ? બધા મારે વશ પડ્યા છે, મારા વિના મુક્તિ થતી નથી ૨૮.

ઉપાદાન :—

ઉપાદાન કહૈ રે નિમિત્ત, ઐસે જોલ ન જોલ;
તોકો તજ નિજ લજત હૈં, તેહી કરૈં કિલોલ. ૨૯

અર્થ:—ઉપાદાન કહે:— અરે નિમિત્ત ! એવા વચનો ન જોલ તારા ઉપરની દૃષ્ટિ તજ જે જીવ પોતાનું લજન કરે છે તે જ કલોલ (આનંદ) કરે છે ૨૯

નિમિત્ત :—

કહૈ નિમિત્ત હમકો તજૈ, તે કૈસે શિવ જાત;
પંચમહાવ્રત પ્રગટ હૈં, ઔર હુ ક્રિયા વિખ્યાત ૩૦

અર્થ:—નિમિત્ત કહે:— અમને તજવાથી મોક્ષ કેવી રીતે જવાય ? પાંચ મહાવ્રત પ્રગટ છે, વળી બીજી ક્રિયા પણ વિખ્યાત છે. (તેને લોકો મોક્ષનું કારણ માને છે.) ૩૦

ઉપાદાન :-

પાંચ મહાવ્રત જોગ ત્રય ઓર સકલ વ્યવહાર;
પરકો નિમિત્ત ખપાયકે, તણ પહુંચે' ભવપાર. ૩૧

અર્થ:-ઉપાદાન કહે:- પાંચ મહાવ્રત, મન, વચન અને કાય
એ ત્રણ તરફનું જોગણુ, વળી બધો વ્યવહાર અને પર નિમિત્તનું
લક્ષ ત્યાગે છવ છોડે ત્યાગે ભવપારને પહોંચી શકે છે. ૩૧.

નિમિત્ત :-

કહો નિમિત્ત જગ મં બડો, મોતે' બડો ન કોય;
તીન લોકકે નાથ સળ, મો પ્રસાદે' હોય. ૩૨

અર્થ:-નિમિત્ત કહે:- જગમા હું મોટો છું, મારાથી મોટો
કોઈ નથી, ત્રણ લોકનો નાથ પણ મારી કૃપાથી થાય છે.

નોંધ:-સમ્યક્ધર્મની ભૂમિકામા જ્ઞાની છવને શુભ વિકલ્પ
આવનાં તીર્થ કરનામકર્મ બધાય છે, તે દૃષ્ટાત રજૂ કરી, પોતાનું
બળવાનપણ 'નિમિત્ત' આગળ ધરે છે. ૩૨.

ઉપાદાન :-

ઉપાદાન કહે તૂ કહા, ચહું ગતિમે' લે જાય;
તો પ્રસાદે' છવ સળ હુઃખી હોહિ' રે ભાય. ૩૩

અર્થ:-ઉપાદાન કહે:- તું કાણુ? તું તો છવને ચારે ગતિમાં
લઈ ગય છે. ભાઈ! તારી કૃપાથી સર્વે છવો હુઃખી બ થાય છે.

નોંધ:-નિમિત્તનાધીન દૃષ્ટિનું કળ ચારે ગતિ એટલે સ સાર છે નિમિત્ત
પરાણે છવને ચાર ગતિમાં લઈ ગય છે એમ સમજવું નહિ. ૩૩.

નિમિત્ત :-

કહો નિમિત્ત તો હુઃખ ગહો. મોતુમ હુમહિ લગાય;
શુખી કોન તે' હોત હો, તાકો દેહુ બતાય. ૩૪

અર્થ:—નિમિત્ત કહે:—જીવ દુઃખ સહન કરે છે તેનો દોષ તુ
અમારા ઉપર લગાવે છે તો જીવ સુખી થાયી થાય છે તે બતાવી દે! ૩૪

ઉપાદાન :-

જા સુખકો તૂ સુખ કહૈ, સો સુખે તો સુખ નાહિં;
યે સુખ, દુઃખકે મૂલ હૈં, સુખ અવિનાશી માહિં ૩૫

અર્થ:—ઉપાદાન કહે —જે સુખને તું સુખ કહે છે તે સુખ
જ નથી, એ સુખ તો દુઃખનું મૂળ છે. આત્માના અંતરમાં અવિનાશી
સુખ છે ૩૫

નિમિત્ત :-

અવિનાશી ઘટઘટ ઝરૌ, સુખ ક્યોં વિલસત નાહિં ?
શુભ નિમિત્તકે યોગ બિન, પરે પરે વિલલાહિં. ૩૬

અર્થ:—નિમિત્ત કહે:—અવિનાશી (સુખ) તો ઘટ ઘટ (દરેક
જીવ) માં વસે છે, તો જીવોને સુખનો વિલાસ (ભોગવટો) કેમ નથી ?
શુભ નિમિત્તના યોગ વગર જીવ ક્ષણેક્ષણે દુઃખી થઈ રહ્યો છે. ૩૬

ઉપાદાન :-

શુભ નિમિત્ત ઇંદ્ર જીવકો, મિલ્યો કઈ ભવસાર;
પૈ, ઇંદ્ર સમ્યક્ દર્શ બિન, ભટકત ફિર્યો ગંવાર. ૩૭

અર્થ:—ઉપાદાન કહે :—શુભ નિમિત્ત આ જીવને ઘણા ભવોમાં
મળ્યું, પણ એક સમ્યગ્દર્શન વિના આ જીવ ગમારપણે (અજ્ઞાન
ભાવે) ભટક્યા કરે છે ૩૭

નિમિત્ત :-

સમ્યક્ દર્શ ભયે કહા, ત્વરિત સુક્રિતમેં જાહિં;
આગે ધ્યાન નિમિત્ત હૈં, તે શિવકો પહુંચાહિં. ૩૮

અર્થ — નિમિત્ત કહે :— સમ્યગ્દર્શન થયે શું થયું ? શું તેથી તુરત જ મુક્તિમાં જવાય છે ? આગળ પણ ધ્યાન નિમિત્ત છે તે શિવ (મોક્ષ) પદમાં પહોંચાડે છે. ૩૮

ઉપાદાન :-

છોર ધ્યાનકી ધારના, મોર યોગકી રીતિ;
તોર કર્મકે બલકો, જોર લઈ શિવપ્રીતિ. ૩૯

અર્થ — ઉપાદાન કહે — ધ્યાનની ધારણા છોડીને, યોગની રીતને સમેટી લઈને, કર્મની જાળને તોડી, પુરુષાર્થવડે શિવપદની પ્રાપ્તિ જીવ કરે છે ૩૯

નિમિત્તનો પરાજય :-

તળ નિમિત્ત હાર્યો તહા, અળ નહિ જોર બસાય;
ઉપાદાન શિવલોકમે, પહુચ્યો કર્મ અપાય. ૪૦

અર્થ.—ત્યારે નિમિત્ત ત્યાં હાર્યું, હવે તે કાઈ જોર કરતું નથી ઉપાદાન શિવલોકમાં (સિદ્ધપદમાં) કર્મનો ક્ષય કરી પહોંચ્યું ૪૦

ઉપાદાનની જીત :-

ઉપાદાન જીત્યો તહા, નિજબલે કર પંરકાસ;
સુખ અનંત ધ્રુવ ભોગવે, અંત ન બરન્યો તાસ. ૪૧

અર્થ :— આ રીતે પોતાના બળનો પ્રકાશ કરીને ઉપાદાન જીત્યું. (તે ઉપાદાન હવે) અનંત ધ્રુવ સુખને ભોગવે છે કે જેનો અંત આવતો નથી ૪૧

તત્ત્વસ્વરૂપ :-

ઉપાદાન અરુ નિમિત્ત ચે, સળ જીવનપૈ વીર;
જો નિજશક્તિ સંભારહી, સો પહુચે ભવતીર ૪૨

અર્થ:—ઉપાદાન અને નિમિત્ત એ બંને જીવનને કારણ છે પણ તે વીર છે તે નિમિત્તમિત્તને અંજાણી છે છે અને જીવનો પણ પામે છે. ૮૨.

આત્માનો મહિમા:—

જેવા મહિમા પ્રાપ્ત કરી દેશે વચ્ચી જાય:
વચનઅંગોચર વચનું દે, કહિયો વચન જનાય. ૪૩

અર્થ:—(વચનવીચાર) જેવા મહે છે પ્રજાના (આત્માનો) મહિમા કેમ વર્ણવેલા નથી તે વચન વચનથી અંગોચર છે-કેવા વચનોવડે જાણાય. ૪૩.

મરમ સંવાદ:—

ઉપાદાન અને નિમિત્ત કો, મરમ જન્યો સંવાદ:
મમદષ્ટિકો મુગમ દે, મૂરખકો ગકવાદ. ૪૪

અર્થ:—ઉપાદાન અને નિમિત્તનો આ મુદ્દો સંવાદ જન્યો છે, મમદષ્ટિને તે નહોતો છે, મૂખને ગકવાદપ વાગશે. ૪૪.

આત્માના ગુણને ઓળખે તે આ સ્વરૂપ જાણે.

જો જાને ગુણ પ્રાપ્તકે, જો જાને ચક્ર ભેદ,
સાધ જિનાગમચોં ગિહી, તો મત કીલ્યો ખેદ. ૪૫

અર્થ:—આત્માના ગુણને જે જાણે તે જાણે તે જાણે; સાક્ષી જિનાગમથી મળે છે. ગાદે ખેદ (મદ્દે) કરવો નહિ. ૪૫

આત્માના સંવાદ ૨૨થો :—

નગર આગરો અગ્ર હે, જોની જનકો વાસ;
તિહું થાનક રચના કરી, 'હીયા' સ્વમતિ પ્રકાશ. ૪૬

અર્થ:—આગરા શહેર જૈની જનોના વાસ માટે અગ્ર છે. તે ક્ષેત્રે આ રચના (લગવનીદાસ) લૈયાએ પોતાના જ્ઞાનના અનુસાર કરી છે અથવા પોતાના જ્ઞાનના પ્રકાશ માટે કરી છે ૪૬

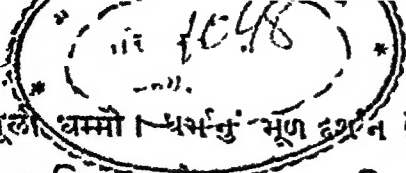
રચનાકાલ :-

સંવત્ વિક્રમ ભૂપ કો, સત્રહસૈ પંચાસ,
કાલગુન પહિલે પક્ષમે, દશેઽં દિશા પરકાશ ૪૭

અર્થ:—વિક્રમ રાજના સવત્ ૧૭૫૦ના કાલગુના પ્રથમ પક્ષમાં દશે દિશામાં આનો પ્રકાશ થયો. ૪૭

ધર્મ ઉપાદાન-નિમિત્ત સંવાદ.

દંસણમૂલો ધમ્મો નિર્મલુ મૂળ દર્શન છે.

સમયસાર જિનરોજ હેતુ ત્યાદ્વાદ જિન વેન.

હું સચ્ચિદાનંદ પરમાત્મા છું.

સ્વરૂપસ્થિત સદ્ગુરુદેવનો પ્રભાવનાઉદય જગતનું કલ્યાણ કરે,
જયવંત વર્તો.

આત્મા પોતાપણે છે અને પરપણે નથી એવી જે દૃષ્ટિ તે જ
ખરી અનેકાતદૃષ્ટિ છે.

વહુ સાધન ખાર અનંત ક્રિયો, તદ્દપિ કહ્યું હાથ હજી ન પર્યો;
અળ કયોં ન ગિચાગત તે મનસે, કહ્યું ઔર ગ્હા ઉત સાધનસે.

દુર્લભ મનુષ્યપાત્ર પામીને જે વિષયોમાં રમે છે તે ગણને માટે
રત્નને ગણે છે.

મહાપુરુષના આગ્રહણે જોવા કરતા તેનું અંતઃકરણ જોવું એ
વધારે પરીક્ષા છે.

ગમે તેવા તુચ્છ વિષયમા પ્રવેશ થતા ઉજ્જવલ આત્માઓનો
સ્વતઃ વેગ વૈરાગ્યમા અંપલાવું એ છે.

જ્ઞાનથી જ રાગદ્વેષ નિર્મૂળ થાય. જ્ઞાનનું મુખ્ય સાધન વિચાર છે.
વિચારદશાનું મુખ્ય સાધન સત્પુરુષના વચનનું યથાર્થ ગ્રહણ છે.

ગમ પડ્યા વિના આગમ અનર્થકારક થઈ પડે છે સંત
વિના અંતની વાતમા અંત પમાતો નથી

અતરનું સુખ અંતરની સ્થિતિમાં છે, સ્થિતિ થવા માટે
ગાહ્ય પદાર્થોનું આશ્ચર્ય ભૂલ. સમશ્રેણી રહેવી દુર્લભ છે,

નિમિત્તાધીન વૃત્તિ ફરી ફરી ચલિત થઈ જાય છે, ન થવા અચળ
ગભીર ઉપયોગ રાખ

શુદ્ધ ઉપયોગ એ ધર્મ, ભાવે ભવનો અભાવ.

ક્રિયા એ કર્મ, ઉપયોગ એ ધર્મ, પરિણામ એ બધ,
ભૂલ એ મિથ્યાત્વ, શોકને સંભારવો નહીં: આ ઉત્તમ વસ્તુ
જ્ઞાનીઓએ મને આપી.

તુજ પાદથી સ્પર્શાઈ એવી ધૂલિને પણ ધન્ય છે.

જેને પુણ્યની રુચિ છે તેને જડની રુચિ છે, તેને આત્માના
ધર્મની રુચિ નથી.

અહો ! શ્રી સત્ પુરુષ ! અહો ! તેમના વચનામૃત

મુદ્રા અને સત્સમાગમ ! વારવાર અહો ! અહો ! !

જૈન જયતિ શાસનં અનાદિનિધનમ્ !

ચૈતન્યપદાર્થની ક્રિયા ચૈતન્યમા હોય, જડમા ન હોય.

મયી પરમાત્મદ્રવ્ય ઉપાદેય છે

જ્ઞાનમય શુદ્ધાત્મસ્વરૂપ ઉપાદેય છે

। ઉપાદાનરૂપ નિર્વિકલ્પ સમાધિ

શુદ્ધાત્મસ્વરૂપ છે તે આરાધવા

વલાવ શુદ્ધાત્મતત્ત્વ જ સત્ય છે.

દંડણમૂલો ચમ્મો । પ્રર્ભનું મૂળ દર્શન છે.

સમયસાર જિનરાજ છે ન્યાવાજ જિન વેન.

હું સ્વિચ્છાદાન પરમાત્મા છું.

સ્વરૂપસ્થિત સદ્ગુરુદેવનો પ્રભાવનાઉદય જગતનું કલ્યાણ કરે,
જયવંત વર્તો.

આત્મા પોતાપણે છે અને પરપણે નથી એવી જે દષ્ટિ તે જ
ખરી અનેકાતદષ્ટિ છે.

વહ સાધન ખાર અનંત ક્રિયો, તદ્દપિ કહ્યું હાથ હજુ ન પર્યો;
આળ ક્રિયો ન જિગ્રાન્ત હે મનસે, કહ્યું ચૌર ગ્હા ઉત સાધનસે.
ફૂલ્લ મનુષ્યપણ પામીને જે વિષયોમાં રમે છે તે નાખને માટે
રત્નને ખાળે છે.

મહાપુરુષના આચરણ જોવા કરતા તેનું અતકરણ જોવું એ
વધારે પરીક્ષા છે.

ગમે તેવા તુચ્છ વિષયમા પ્રવેશ થતા ઉજ્જવલ આત્માઓનો
સ્વતઃ વેગ વૈરાગ્યમા ઝપલાવું એ છે.

જ્ઞાનથી જ રાગદ્વેષ નિર્મૂળ થાય. જ્ઞાનનું મુખ્ય સાધન વિચાર છે.
વિચારદશાનું મુખ્ય સાધન સત્પુરુષના વચનનું યથાર્થ અહણ છે.

ગમ પડ્યા વિના આગમ અનર્થકારક થઈ પડે છે સંત
વિના અંતની વાતમા અંત પમાતો નથી

અતરનું મુખ અતરની સ્થિતિમાં છે, સ્થિતિ થવા માટે
ખાલ્ય પદાર્થોનું આશ્ચર્ય ભૂલ સમશ્રેણી રહેવી ફૂલ્લ છે,

નિમિત્તાધીન વૃત્તિ ફરી ફરી ચલિત થઈ જાય છે, ન થવા અચળ ગભીર ઉપયોગ રાખ.

શુદ્ધ ઉપયોગ એ ધર્મ; ભાવે ભવનો અભાવ ક્રિયા એ કર્મ, ઉપયોગ એ ધર્મ, પરિણામ એ બધ, ભૂલ એ મિથ્યાત્વ, શોકને સંભારવો નહીં: આ ઉત્તમ વસ્તુ જ્ઞાનીઓએ મને આપી.

તુજ પાદથી સ્પર્શાઈ એવી ધૂલિને પણ ધન્ય છે જેને પુણ્યની રુચિ છે તેને જડની રુચિ છે, તેને આત્માના ધર્મની રુચિ નથી.

અહો! શ્રી સત્ પુરુષ! અહો! તેમના વચનામૃત મુદ્રા અને સત્સમાગમ! વારવાર અહો! અહો!!

જૈનં જયતિ શાસનં અનાદિનિધનમ્!

ચૈતન્યપદાર્થની ક્રિયા ચૈતન્યમા હોય, જડમા ન હોય.

નિરજન જ્ઞાનમયી પરમાત્મદ્રવ્ય ઉપાદેય છે

શિવમય અનુપમ જ્ઞાનમય શુદ્ધાત્મસ્વરૂપ ઉપાદેય છે

શુદ્ધાત્મદ્રવ્યની પ્રાપ્તિના ઉપાદાનરૂપ નિર્વિકલ્પ સમાધિ ઉપાદેય છે

કેવળજ્ઞાનાદિ શુણ્ણસ્વરૂપ જે શુદ્ધાત્મસ્વરૂપ છે તે આરાધવા યોગ્ય છે

ચિદાનંદ ચિદ્રૂપ-એક અખડસ્વભાવ શુદ્ધાત્મતત્ત્વ જ સત્ય છે.

